

სოპის მონასტერი

და მისი ისტორიული

ღ ე ბ რ ი

1089—1125 წ.

3
შედგენილი და გამოცემული

მ. მ. კალისტრატეს მიერ

სოპსა მაღალსა გაღაბან რეზუელი,
ტაპარი მშვენიერად გეზუელი,
შიგ სუფევენ ძვირფასნი ხატნი,
ყოვლის ტომისგან ქეზულნი.

ახალ-სენაკი

კ. თავართქილაძის სტამბა

1894

Дозволено ценз. Тифлисъ 20 Ноября 1893 года.

ხოპის მონასტერი

გ

მისი ისტორიული წყარო

1089—1125 წ.

მ. მ. კალისტრატესაგან

ხოპსა მალალსა გალაგან რებული,
ტაძარი მშენიერად გეგული,
შიგ სუფევს ძვირფასნი ხატნი,
ყოვლის ტომისგან ქებულნი.

მის ისტორიული მონასტერი მდებარებს ზუგდიდის მაზრაში, (მეგრელიაში) ახალ-სენაკის რკინის გზის ვაგზალიდამ, ფოჩტის ეტლებით 15 ვერსტზე, — მდინარე ხოპის მარცხენა ნაპირას მალლობზე. მომსვლელს წინ დაუხვდება საუკუნობით მოწამე: ღრმა მოხუცი ცაცხვი (სისქით გარ. 12 ალაბი) მომთხრობი: თუ რამდენჯერ მის ქვეშე უგრილებიათ, ჭკონიათ რჩევა — თათბირი, სარწმუნოების და მამული-სათვის თავ განწირულთა წინა პართ ჩვენთა...

აქედამ, გაივლის ქვის გალაგნის შუა, თლილი ქვით ნაშენი ორ სართულიანი სამრეკლოს ქვეშე. სიმაღლეა 24 ქართული აღლი. განი 12 აღლი. ერთი ბუხრიანი ოთახის და ქვედაშენობის გუმბათში. ზემო სართულში 8 კამარიანი სვეტებთა შორის: 6 დი-

დრონი და პატარა ზარებთა შუაჲრის ერთი ძველი ზარი ჩამოსხმულობით და ხმით სულ სხვაა.

აქ, თვალ წინ წარმოუდგება: მშვენიერი ძველი ხელობის მაღალი ჯვარედან ნაშენი სიონის ტაძარი, და მისს კედლებზე ჩაშენებული შესამჩნევი 8 მარმარილოს სვეტები სისქით 4—4 ციდა. სიმაღლეთ 2 $\frac{1}{2}$ ალაბი. თავზე ხურავთ მშვენიერი ქანდაკის ქუდები, ქანდაკის ძირს ამოჭრილია: ზოგან ჯვარი, ზოგან არწივი, ზოგან ფარშევანგი. აქვე, კედლებზეა მარმარილოს მ-დიდრონი სასაფლაოს ქვები სიმაღლით თათო საყენი. განი 1 $\frac{1}{2}$ ალაბი, რომლებზედაც შუა გულში და ზემოთ ამოჭრილია სიმრგვალი.

ერთი ამათვანი მარმარილოს ქვაზე, ხუცური ასო მთავრული შინაწერი მოგვიჩინობს შემდეგს:

სახელითა: დეთისათა: თანა: ერისთავმან: და: მან-
დატურთ-უხუცესმა: დადიანმა: ვამეყ: მამისა: მათისა:
ვითარ: ეთვისა: დადიანის: გიორგის: შედგა: და: მი-
უხდა: ჯიქეთს: ურწმუნოებისა: და: ღმერთებისა-
თვის: რათამცა: მოეხსახურა: და: ყოლო: და: შეუ-
რაცხ: იქმნა: მათი: სიმაგრენი: გაგარი: და: ულა-
ლნი: ყოველნივე: ძალითა: მოიჩქენა: მრავალთა-
ჯიქეთისა: პატრონთავან: მიელი: მოარბიენა: რაო-
დენი: მოეწყო; მათი: მშველნი: წამოასხნა: და სხვა-
ნი: აოტნა: და: მაშინ: მოილო: სვეტნი: და: ფიქ-
ლნი: ესე: მარმარილოისანი: და: მამა: დედათ:

ღარნაკი: და: მისი: დამრებს: გაერთა: საუკუნოდ:
ხსენება: მათი:“ ეს ძველი სიტყვები:“ გაგარი “და
„ულაღნი,, ციხე-ძნელ: მისავალი კლდოვანი ალგია;
ხოლო „ღარნაკი“ კიდობანი-სათლავია.

ამ წარწერიდამ იგულისხმება: ეს ქვები შერშეთ
შოტანილია და ჩაშენებული მისავალ კედლისკენ, —
შამყ დადიანი იყო გიორგი I დადიანის შვილი,
1360—1397 წელში.

სამხრეთ-დასავლეთ-ჩრდილოეთის კედლაძდი, ტაძ-
რის ორი კედლის გარშემო აქვს 22 სვეტება, თი-
თოეული გრებილ ჩუქურთმით კამარა შეკრებულები.
რომლებიდანაც შედგება სამხრეთი და დასავლეთით
გალღერეა (ОТХОДА) ბჭეში გამოხატულ არიან:
ძარისა ღეთის მშობელი, ხელში ყრმით. აქეთ-იქეთა
მთავარ-ანგელოზნი: მიხაილ და გაბრიელა, — ჩუქურ-
თმით ნაშენ-ნახატ კარის ბჭის გუშბათშია, ოთხი კუ-
თხივ მოციქულები: პავლე, პეტრე, იოანე, ფილიპე,
ლუკა, მარკოზ; თომა და მათე.

ეკლესიის შენობაა გარეთ თლილი ქვით, სწორე
კედელი ხელოვნური ხელობით. სიგრძით 32 ქარ-
თული ადლი, განი 11 ადლი. — სიმაღლეთ 38 — ადლი
ხალხური გრდმოცემით ეს ტაძარი ოდესჲე ყოფილა
ტყვით დახურვილი, მაგრამ. თათრებს გაუძარცვავთ,
როგორც ამაჲ სადათ გვიმტკიცებს: ეკლესიის და
სამრეკლოს სახურავ ქვეშე რკინის კაკვები. და, ჩვენ

დრომდი მოწვენილი ორი ტყვიის სქელი ფურცლები თითო მათგანია, სიგრძით 1 $\frac{1}{2}$ ალაბი, განი 1 ალაბა. ტაძარს აქვს ქვით კირის ზღუდე იმრგულივ 130 საჯენი. სიმაღლეთ 1 $\frac{1}{2}$ საჯენი,—ზოგიერთ ალაგზე, თუ დროზე შეკეთდა კიდევ დიდხანს გასტანს.

ეკლესიის ზღუდეში ჩაშენებულია ორ სართულიანი ქვის პალატი, სიგრძე 42 ალაბი, განი 12 ალაბი. სიმაღლე 17 ალაბი. ქვედა სართულში მარანია, ძველი ქვევრებთა შორის, ერთი მათგანი წლის რიცხვისაა 365 კოკისა. ამ გვარი ძველი ქვევრები რამდენიმე ჩაუმტრევიათ ამ 7-8 წლის წინად.

ყველასგან გასაკიცხია: ის ბერი და ერი, რომელიც ამ გვარ, თუ სხვა გვარ სიძველეს ცნობისგან კარგავს. რატომ? რისთვის?! მაშინ, როდესაც თვით მონასტერშიაც აუცილებელი საჭიროებას შეადგენს...

ზღუდის შუა, ახალი შენობის ორ სართულიანი სახლია, ჩაშენებული, ოთხი ოთახით და მეხუთე ზალაა. აქვს 4 ბუხარი ქვედა სართული ქვის შენობის ორის განყოფილებით.— აღშენებულია 1860 წელსა, მენგრელის ეპისკოპოსის გასვენებული ბესარიონისგან (ჩიჩუა). ძაცი მეტად მზრუნველი ამ მონასტრისთვის.— მერმეთ მთელი მეგრელიის ეპარქიის წამდვილი კაცთ მოყვარე მწყემსი და გულ შემატკივარი მოღვაწე, საყვარელი მწყემსთ-მთავარი, როგორც თავის სამწყსოსი, თანასწორ მთავრობისაც,

იყო ყველასგან საყვარელი კაცი, ღირსი ნეტარების როგორც ეს გარდაცვალების შემდეგ (1865 წ.) შტურნალ-გაზეთმა ბეჭდვით გამოისტვეს კიდევცა, — ნეტავი-მას ვინც მაგისტანა სიყვარულის, დაიმსახურებს საზოგადოებაში... ხოპის მონასტრის გარშემო ადა მიანის გული ათას ფერად ხარობს, ბუნების მიერ დაჯილდოებული ფერად-ფერადი მცენარებითა. — აღმოსავლეთისკენ გასცქერის 100-200 ვერსტის მანძილზე, ვარსკვლავსავით უწინდელ შეფეთა საგანძური ხომლის მთა-კლდეს, დასავლეთისკენ დაჭყურებს შავ ზღვას 30 ვერსტზე, საილამაც ზღვის მღელვარება აქ აღამიანს ეგონება: ერთბაშად ზარბაზნთა გრილის ხმა, გრგვინვა ქუხილი, სამხრეთის კენ გაჭყურებს შავი ზღვიდამ გაყოლებული: ფოთი-ბათუმ-აჭარა-არტანუჯ-სამცხე-საათაბაგოს ქედებს და მის გადმოღმა: სოფელ-ქვეყნებს, ტყე და ველს. ჩრდილოეთით ფაზის-მდინარის მთიდგან გაყოლებული სვანეთის ქედები, და მის კალთებიდგან დამოკიდებული სოფელ ქვეყანას დასცქერის. ხოპიდგან მეტად მშვენიერი სანახავია: მულამ თოვლით დაგვირგვინებული ელბრუსი. (18,526 ფუტი შავი ზღვის პირის მაღლა). ამ ელბრუსის მთის კალთიდან გამომდინარებს: ეს ჩვენი ძველი მდინარე ხოპი, — გაღმა-გამოღმით მკვიდრთა შუა, ტყე და ნათესი მინერების შუა, ხან ზლაზვით, ხან ზვირთთა წინ გაგორებით წრეს გადასრული მიეშურება შავი ზღვისკენ

კოლხიდის ბუნების სიმდიდრის მისათხრობელად
ევროპასთან...

აქ უკელა გონიერ მნახველს მოაგონებს. პოეტისგან
ნათქვამს: „არა ზმად რ ზღვათა შუა,
ეგრძობის და აზიის შუა
ცამ დაგინიშნა აღმოცენება“

მოაგონებს: შოთა რუსთაველის მოგზაურობასაც,
როცა იგი გვენოისრ ათინთლამ სწავლა დამთავრე-
ბული შავი ზღვით მოდიოდა კოლხიდაში, როგორ
ეს პოეტმა ვახ. ორბელიანმა გამოხატა:

„სუეს გააშლს და გაგლიჯოს თვისი საზურობიდე,
იმინ დაცვისა, ტყუეობაში დმურთთან მოკადე,
მაგრამ უშიშრად უდვას ზღვასა კოლხიდა ძველი,
მშკენიერთ ასულთ, ძველად განთქმულთ, მიწა-მშობელი.“

„მტუიცი კვარცხლ-ბეკი იაღბუისისა,
ძველი ქვეყანა ოქროს კრავის და ბიბლიისა.
უკვე ჭბუგი ზღვას მოაპობს და ნაკით უმზერს,
შორს ცას სამშობლას და სპეტაკსა იაღბუის წვეს.
უმზერს და თვალთა მათ შკენებსა კვლარ ამორებს,
სამშობლას მიწას უამბორას გული ამურებს.
გადმობტა მიწას უამბორა და თაყვანისცა,
და მას ეზმანა, რომ მან მიწამ მის გულს ხმა მისცა“.

ხოპი შიგნილმაცა ჯეარელათ ნაშენია. აქვს 8
თანჯრები 5 კარები: თითოე საძხრეებით და ჩრდი-
ლოეთით. 3 კარი დასაელეთით. ზევით მგალობე-

ლთ დასადგომი და საგანძე. იქვე გვერდით. დასაფლეთის სამი კარიდგან სამი სამწირველოში ყოფილა უწინ შესავალი, — პირველი ამათგანია საკათალიკოზო მალალი დასაჯდომელით. ორი მარჯვენით და მარცხნით სამწირველო და, მეოთხეც გარეთ მიშენებულთა ეკეტერი. საკურთხეველი და ამბიონი მარმარილოს ფიქალებით დაგებულთა. ტრაპეზი არის შუა ალაგს ერთი მარმარილოს ფიქალი, სიგრძე 2 ალაბი და 3 გოჯი, განი 1 ალაბი და 4 გოჯი, სიმაღ. $2\frac{1}{2}$ ალაბი. — შიგნით მთელი უკლესია დახატულია ბიზანტიურ მხატრობით კუთხ კუთხე ჭანდრაკის სახით, ქართულ ბერძნულ მინაწერებით. საკურთხეველში, ცაზე გამოხატულია დიდის ტანის მუქი და მომწვანო ტანსამოსე ლში: ღვთის მშობელი, კალთაში ყრმა იგი, რომელმან ასწავა ნათლის ცემა: სახელითა მამისათა, და ძისათა და სულისა წმინდისათა; ხოლო აქეთიქეთ მთავარ ანგელოზსნი მიხაილ და გაბრიელ. ამის ქვემო ანგელოზსნი. მათი ქვემო მხატრობის განყოფილებაში ქრისტე: ერთის მხრით 6, მოციქულებ აძლევს თავისი ღვთაებრივ ხორცს, — მეორეს მხრივ დანარჩენი 6 მოციქულებს აზიარებს წმინდა ბარძიშით. ამ შემთხვევაში მოციქულები წმინდათა ქრისტეს საიდუმლოთა ზიარების დროს არიან, არა სამღვდელთა შესამოსლით, არამედ იმ დროის მათი ჩვეულებრივ ტანსამოსში. ამათ ქვემო წმინდანი და ღმერთ შემოსილნი მამანი სამღვდელთა შესამოსელში.

აქ, ზემო მარჯენით. მუხლ მიდგმულად-განით თეთრი ცხენზე მჯდომარეა ხელში ღვთაებრივი ძით ყოველად წმინდა ქალწული მარიამ, წინ ანგელოსი მიუძღვის, უკან მისდევს იოსები მხარზე ჯოხი და წამოსახურავით, — განზე ჯდომა ნიშნავს სიქალწულებს, როდესაც ანგელოსი ეჩვენა იოსებს და უთხრა: „აღსდევ და წარიყვანე ყრმა ეგვიპტე და დედა მისი ეგვიპტედ“. (მათ. 2-13). ხოლო მარცხნით ქრისტეს ხელით აღმოჰყვას ადამი და ევა ჯოჯოხეთიდან, და მასთან ყოველნი წმინდანი და მართალი...

აქაური მხატრობა წარმოადგენს შშვენიერს: სხვა და სხვა ძველი და ახალი სჯულის მხატრობას ორივე სქესთაგან, — ერთობ დიდი სახეს: — გრძელი და მსხვილი თითებით წარმოგვიდგენს ქრისტე ღმერთის და იოანე ნათლის მცემლის მხატვრობა.

ეკლესიის საშუალო ცაზე ვამოხატულია სიმრგვალები ჯვარი; — ცა, და ქვეყნის მპყრობელობა. გარეშემო ანგელოსთა ძაღნი, სამ წმინდა არსობის მღალადებელნი. მარჯენის სამწირველოში: წინ ზეით ღვთის მშობლის მიცვალება-მიძინება: დიდებულნი წინასწარმეტყველნი. „მოსე“ და „არონ მღვდელი.“ პირველს უფალი ღრუბლითგამო აძლევს ამ ცნებებს: „და; შეიყვარო: უფალი: ღმერთი: და: შეიყვარო: მოყვასი: ვითარცა: თავი: თვისი:“

აქ მეფე დავით წინასწარმეტყველი ხელში წერი-

ლით ამბობს: „მოკედით და იხილეთ საქმენი ღვთისას
ნი“. აქვე სოლომონი ბრძენიც ამბობს: „სიბრძნე უყვარ-
რან უფალსა წმინდანი გულითა და სათნო მისა
ყოველი“ ხოლო მარცხენა სამსხვერპლოში, რომე-
ლიც ჩვენს დროში სამკვეთლოთა, აქ ცაზე გამო-
მოხატულ არიან: საუკუნო მამა, მაცხოვარი, მისი
4 კუთხიე, კაცი, არწივი, კურო და ღოღი, რომე-
ლით აქეთ თავ თავის მნიშვნელობა, როგორც
მახარებლისას. აქ წინასწარმეტ. ეზეკიელი ამბობს:
„ესე არს ღმერთი და სხვა გერ ვინ ესრეთ“. მეორე-
სკენ. ესაია: „აჴა ქალწული მიუდგეს“. ამათ ქვემო,
წმინდანი და ღმერთ შემოსილნი მამანი სამღვდელი
შესამოსლით; ხოლო კამარის სვეტებზე: „სვიმონ“
და „დანიელ“ მესვეტენი, ორნივე მოხუცებულნი
კუნკულ ბარტყულა-მაზარაში.

ეკკლესიის მარცხენა კედელზე შიგნით გამოხატულ-
არიან: გიორგი დადიანი, ჯერ 30-40 წლის კაცი,
მოკლე წვერის და დიდრონი თვალების მეტად მშვე-
ნიერი და იშვიათი-კოჭამდი მოხდენილ ტანსაცმელში,
ქართული თეთრი პერანგი და თეთრი სარტყელში:
თავზე ხურავს თეთრი დაბალი შეუმკობელი ქუდი.
მარცხნით ჩვეულებისამებრ უჭირავს ეკკლესიის გეგმა,
მხედრული თეთრი-ასოებით მიწერილია: „ამ საყდრის
აღმაშენებელი ერისთავთ ერისთავი და მანდატურთ უხუ-
ცესი დადიანი გიორგი შეუნდოს ღმერთმან ამინ“.

ეს გიორგი I იყო ბაგრატ V დროს 1323 წ.

ამის გვერდით ჯერ ახალ გაზდა, ყურს დაცილებით ჩამოშვებული აქვს მაწაკი-კავი, მწვანე ფერადი ლილები შეკრული ყუთმაჯიანი ტან საცმელში, ქუდი ხურავს დაბალი მწვანე-შეუმკობელი, მიწერილია: „ლეკან დადიანი“. ამის გვერდით მშვენიერი სახის თეთრი-მწვანე ტანსაცმელში-გვირგვინ პორფირით დედოფალი „ნესტან-დარეჯანი“. ამათ შუა 7-8 წლის ვაჟი მამის მსგავსი ტანსაცმელში „ხატონი შვილი მანუჩარ“ რომლისათვისაც დედას მარცხენა ხელი ჩაუკიდნია, — უნდა იყოს ლევან I მამია III შვილი, რომელსაც ჭყავდა ცოლად კახეთის მეფის ალექსანდრეს ქალი ნესტან დარეჯანი, 1446 წ. მისი შვილიც იყო აქ გამოჩატული პატარა მანუჩარ.

უკვლესიის საშვალ კარების ზევით აქეთ იქეთ გამოჩატულ არიან, ჩრდილოეთის მხრით პორფირ გვირგვინით: შიფე და დედოფალი. სამხრეთისკენაც ორი მეფე-მთავრები, ხურავთ სხვა და სხვა დაბალი შეუმკობელი ქუდები. წაწერა აღარ ეტყობათ.

ჩვენ ზემოთ მოვიხსენეთ: ამ ტაძარს უწინ სამი კარი ჭქონებია, სამი განყოფილების სამწირველოში შესავალი. იქედამ მარჯვენა კარით, როგორც შევიდოდა კაცი თუ არა, იქვე მარჯვნივ წარმოუდგებოდა: უცხო და მეტად შესამჩნევო ძვირფასად გრძელი ნაკერ-შემკობილი ტანსაცმელში, თავზე მაღალი და ძვირფასად შემკული ქუდით, შუა-ხნის კაცი, მოკლე წვერიანი, მიწერილია ხუცური ასო მთავრული:

„ეწისთავთ ეწისთავი შერგირ დადიანი“. ამის გვერდით გვირგვინის მაგიერ წმინდათა სხივში სადღესღწობო ტანსაცმელში მშვენიერი სახის: „დედოფალთ-დედოფალი ნათელა“. შერგირის წინ კი 8-10 წლის ვაჟი მამის გვარ ქუდი-ტანსაცმელშია: „ბე ამათ ცოტნე“; დედის გვერდით 10-11 წლის ლამაზი ქალი ესეც წმინდათა სხივში; მიწერილია: „ასუფი ამათი თამარი“. ამ სურათებს, თუ არ-განგებ, მომსეღელი ვერ იპოვის, რადგან აქ, კარის ამოშენების შემდეგ ესენი ბნელ კუთხეში მოჰყოლია.

ეს პატარა ვაჟი ის ცოტნეა, რომელიც აღრზდის შემდეგ, მათიანეში მოხსენებულთა: „კაცი წარჩინებულა და სათანოებანი“... „პატროსანი და ბრძოლათა შინა სახელგანანი“... „სათნოება ძალადი, საკვირველი და ყოვლისა ქებისა დისანი“.

ამ კეთილმა კაცმა ვერ მოითმინა დამცირება თავის ტომის ერისა-სხვა ტომის ერთგან; ამიტომ კაცმა საკვირველის მოქმედმან, განწირა სიცოცხლე თვისი მოყვასისთვის, მით იხსნა კიდევ, თავის ტომი აღმოსავლეთის ქართველები მონგოლებისგან. 1323 წ. ქ—ცხ. I 357 და 376 გვ.

აქ, მკითხველი შეჩერდება; მათიანე გადმოგვცემს გიორგი I დადიანი შეიქმნა მთავარი სამეგრელოსი 1323 წ. მაშინ, როდესაც წინა წლებში იყო ჩვენ მიერ მოხსენებული: შერგირ და ცოტნე დადიანი და მათი შემდეგი, როგორც ამას გვიმტკიცებს ხოპის

ხატებზე წარწერანი, და ბ—ნი თ. ჟორ-ნიას მიერ გამოკვლეული ცნობანი დადიანის შტოების შესახებ „ივერიის“ 248 №ში 1891 წ.

წინ არ იყო „შანშე“ დადიანი? მეფის გიორგი III დროს 1155-1184 წ.მატიანეს სიტყვით „შეკრ-გულეული“,

ეკლესიის საშეალი სვეტებზეა ბარტყულ მანტიით კათალიკოსი წარწერა გადასულა.—პირდა პირ მე; ორე სვეტზეა სამღვდლო ფილენით (იშვიათია) დაენქერით თავლია დიდის ტანის მოხუცი, მიწერილია „კათალიკოზი ილარიონ“. საეკ. ისტ. არა სჩანს. კანკელის მარცხენა სვეტზეა, ახალ გაზდა შავი წვე-რიანი, მანტია—კვერთხით თავლია, მხედრულად მი-ნაწერია: „წულუკიძე ნიკოლოზ კათალიკოზი, დაკა-ხატვინე ესე საყდანი სულისა ჩემისა საცხოვნებელად“. ხოპში სხვებიც არიან გამოხატული კათალიკოსების მაგრამ სახეს წარწერა გადასრულა.

ამმონასტრის კანკელია ორ სართულიანი ძველი ხელო-ბისგაჯისგან, ქანდაკი—ფაგურით ჩამოსხმული, —კა-მარა შეკრული 8 მრგვალი სვეტებ-შუა-გამართულია ფიცარზე და ტილოზე არა ძველი მხატრობები, რომლებიც უნდა იყოს კათალიკოზების შემდეგ, ხო-პში პირველად ყოფილის არხიმან დრიტის გრიგოლი-სგან (მიქელაძე იყო) 1806-1829 წ. ანუ, როგორც გადმოცემით ვიცით, მეგრელიის უკანასკნელი მთავ-რის დავით დადიანის დროს 1846-1853 წ.

სწორეთ ამ კანკელში მოთავსებულნი-ჩასმულნი-ვერცხლით მოქედლები, ოქროს ვარაყითა, მინაქა: რითა უმაღლეს ხელობის, ძვირფასის თვალ მარგალიტებით, შემკობილნი შემდეგი ხატები:

1) მარჯვენა სვეტზეა ღვთის მშობლის ვერცხლის ხატი, ოქროს ვარაყით მოზაიკით მოკტილ შემკობილი. სიმაღლეთ 1 ალაბი და ნახევარი, განი 1. ალაბი: 199 სხვა და სხვა ძვირფასი ქვებით ერთი ამათგანი ძვირფასი ქვაზე წარწეა. 460 მსხვილი მარგალიტით, 1,660 წვრილი მარგალიტებით. ამ ხატის წინა პირს ხუცური ასო მთავრულ მშვენებრად ამოყვანილია: „უკლად: წმინდა: ღვთის: მშობელ: მეოხ: ეყავ: წინაშე: ქრისტესსა: სულსა: ღეონ: მეფისა:“

ზურგზე ვერცხლზე, ხუცურივე ასოებით ამოყვანილია: „მშობელ სიტყვისა ღვთისა: უკლად წმინდაო ღვთის მშობელ, ადიდე შენ მიერთა დიდებით, ღვთივ გვირგვინსანი, ძლიერი და უძლეველი მეფეთა მეფე დავით ძე რუსუდანისა“.

„ჩო, უკლად წმინდაო, ღვთის მშობელ დედოფალ: შემწე და მეოხ და მფარველ ეყავ გულს მოდგინედ მამკობსა წმინდისა და ჰატოოსნისა ხატისა შენისასა. ერისთავსა და მანდატურთ-უხუცესსა ბედანსა დადინსა და დიოფალ-დიოფალსა ხვამაქსა, რომლის შემოწირვით მოიჭედა ზურგი ესე“.

ეხლა, ყველასათვის ცხადია, პირველი შემამკობელი ამ ხატისა სიხანს ლევან III მეფე აფხაზეთი-

957 წელსა. მით, რომ ამ ლეენიღვამ დამოკიდებულო: ბედან, გინა ბედიან, ანუ ბედიელ დადიანის დროს, — მეფე. გინა კრისტავი სახელით „ლეენ“ არა ვინაა!

ბედანი დადიანი და ცოლი მისი ხვაშაქი, იყო ქართლის ერისთვის ბეგას ქალი; სწორეთ დავით რუსუდანის შვილს დროს, რომდესაც მეფობდა აფხაზეთში-1245 წ.

ბედანი, ბედიანი, თუ ბედიელი ერთი და იგივე უნდა იყოს: „გატი კეთილი, რაშეთუ ქაძსა მისსა ზრს იპოგობდა მხარე-გაგაზი დიშის“ ვახუშ. დ. ბაქ. 244. გვ.

2) ამ ხატის შუშა-ბანდში ასკუნია: უმჯლესი ხელთის კერცხის ქანდაკით, ოქროთ დაფერილი მცხსოჭრის ხატის — სიმაღლით $4\frac{1}{2}$ გოჯი. განი $3\frac{1}{2}$ გოჯი. შემგობილია 20 სხვა და სხვა ძვირფასი ქვებით. და 34 მარგალიტით. გარშემო მიწერილია: „ჰე ხატის სრებისა, უცვალებელ მეოხ და მფარველ ქმნით აქა და სუგუნესა, ერისთავთ ერისთავს დადიანს შერგიონს და მეუღლით მისით დედოფალთ დედოფალი ნათესა“.

ამ მაცხოვრის ხატშია ჩასვენებული ძვირფასი თამარი შტვის გულზე სატარებელი იალღუხის ოქროს ჯვარი სიმაღლით $2\frac{1}{2}$ გოჯი. განი 2 გოჯი. ოთხივე კუთხედ კუთხედს გრძლად გათლილნი 9 ძვირფასი ზურმუხტი და იაგუნდებით და 4 თხილის გულ

ლოს ოდენა მარგილიტებით შემკობილია, ზურგზე მი
 ნანქრით ხუცური ასო მთაერული ჯვარდათ; მიწე-
 რილითაჲ „ძელო ჭემმარიტო, ძაღითა ჯგჳრისა და შე-
 წკენით და წინა ძლოძითა, ყოვლადეუ შექმწე და მფარვეჲ
 ექმენ მეტეს და დუღოფასს თამასს“.

შერგორ იყო ცოტნეს მამა როგორც ზემოთ მო-
 ეხსენეთ გიორგი I დადიანის წინათ 1260 წ. სჩანს,
 რომ თამარ მეფის (1184—1212წ.) შემდგეა მი-
 წერილი, შერგორის სახელი, თორემ ეს მაცხოვრის
 ხატი განგებჲ საკუთრად ჯვარი საცავად გაკეთებული,
 რამელსაც აქვს ვერცხლის კლიტე ბოქლომი — ჯა-
 რელად წარმოგვიდგენს უმაღლესი სელობის ძვირფასად
 შემკობილი მშფენიერი მცირე ტანის მაცხოვრის ხა-
 ტს ხოლო შიგა-გაღების შემდეგ, უძვირფასესი თა-
 მარს „ეელის“ ჯვარს.

შენი უნდა ვიფიქროთ, საკუთრად ამ თამარის ჯვა-
 რის საცავად შეუქმცია — როგორც ყულაფი, შერგორ
 დადიანს.

3, ხატი მაცხოვრისა, ვერცხლის, ოქროთ დაფუ-
 რილი. სიმაღლე I ალაბი და 2 გოჯი. განი 3 ხა-
 რუქი და 2 გოჯი. შემკობილია 43 ქვებით და (ერთი
 ამათგანი თითქმის ერთი გოჯის სიფართოვს), 289
 წვრილი მარგალიტით. ზურგზე ვერცხლის ხელოვნე-
 ბით ამოყვანილია ხუცური ასო მთაერული ამ სახით:
 „ქრისტე: დავითისა: ხატყუა: კაცთა: ცხოვნება: და: მოწუ-“

ლებათა: კაც: ქმნილის: შენის: ხატის: სურვილით: მამკობელი: კახა-ბერის: ძეთა: ასული: თეონილა: ზვიადის: დედა: მარჯვენით: შენსა: დაჯდომად; ღირს: მეავ! სასუფეველსა: შენსა: ამინ: და: აწ: მოწყალებითა; შენითა: მეოფთა: პატრონთა: დადიანისა: სახლისათა: ნათელს: შეუნდვენ: და იხსენ ყოველთა: განსაცდელისგან: და მასკე: შირველ: შემამკობელს: ხატისა: ამის: შენისასა: ნაწილსა: თანა; მარჯვენით: შენსა: დააწესე: აგი: და: ძე: მათი: ვარდან: დადიანი: და: მანდატურთ: უხუცესი: ბედანი: დადიანი; და: ცოლი: მათი; ბეგისა; ქართლის ერისთავის: ასული: ხვაშაქი, და; ძენი: მათნი: ერშალკე: გიორგი: და: ივანე: მსგავსად: მოწყალებისა: შენისა: დაიცვენ: ყოველთა საკნებელთა, სულიერთა: და: ხორციელთაგან: ყოველნი: ყამნი: ცხოვრებისა: მათისანი: წარმართენ: სათნოდ; ღმრთავებისა: შენისა: ცხოვრებულთა: ქრისტე ძეო: ღმრთისათა: და: წარმართებისა: მისისათა: და: განმანსლებელსა: ამას: ხატისა: ზედა: ორას: ოცი: ეგრესლი: () ოთხმოცდაათი: ოქრო: დრამის: წონა: მკობისა: შენისასა: ერისთავისა: ათანას: სიმონს: შეუნდვენ: “

თეონილა კაბერის ასული, ზვიადის დედაა, თამარის დროს. ვარდან დადიანიც იყო დიდებული თამარ მეფის მსახურთ უხუცესად. 1184—1212 წ.

პირველ მამკობელი ამ ხატის უნდა იყოს ნათელი. “ ცოლი შერგიისა და დედა ცოტნე დადიანისა ”

ნის. — ამ ხატის წარწერაჲ ბედანი დადიანის შეილის ნა-
მღვილი სახელი გვიჩვენა: „ერაშაღრე“ და არა რაშაჭრი“,
როგორც ზოგიერთებს გონიათ, — სიფრთხილით, ანუ,
სისწორით ვერ გადმოაქვსთ ხატებზე და ქვებზე მი-
წერები. ვარდანი, ბედანი, უფრო უწინდელია;
ხოლო გიორგი და ივანე დადიანები „ერაშაღრეს“
უმცროსი ძმებია...

4, ხატი ღვთის მშობლისა გვირგვიანი, ვერცხლი-
სა ოქროთ დაფერილი სიმაღლე 11 გოჯი. განი 8
გოჯი. შემკობილია 42 ძვირფას ქვებით. 48 შეინდის
გულის ოდენ მარჯალიტებით. — ზურგზე ვერცხლის
ქანდაკში ხუცურ ასო მთავრული ამოყვანილია შე-
მდეგია: „სამნათობიერისა: ერთ-არსისა: შენ; შორის:
შეწერილ: ქმნით: ხორც: შესხმით: კაც: ქმნილისა: სძა-
ლთ: ქალწულთ: დედათ: ქმნადთა: მიერ; ჩემთა აქაცა:
დასჯილი: და: ბრალთაგან: დანთქმულთ: საუკუნოდ:
ულიარსი: შენდობისა: ხვამაქი: უნდოთა: ამათ; წულთ-
დთა: თწილ: ფითხოვ: რათა: არა შორის: მყოფ: შეწე-
ვნისაგან: შენისა: სასჯელსა: მის: შენის: მიე-
რისა:“. — ეს იგივე ხეაშაქია, დავით ნარინის დროს
1245 წელს.

ამ ხატს, იმგლივ გვერდებზე ასოების შიგა-ჩაწე-
ვით-მიწერილია: „ხატო წმინდის ღვთის მშობლისაო.
შენ მეოს-მცველ და ფარკელ გიგუგ წინაჲ მისა შენისა
და ღვთისა ჩვენისა, ბატონის შეილს გიორგის და თანა

მცხედრებს ჩვენსა თამარს. იქნა ჩვენსა ბაგრატს, — იდეს
გისილუ აგარინთა ტომთა წარტყეპილი და დატ-
ყეპელებული, — მაგულაჲ მადლმა და ძლიერებაჲს შენმან და
დავისუნ სულისა ჩვენისა სახსრად და ცოდვათა ჩვენთა
შესანდობელად. ვინც იხილვიდეთ შენდობას გვეტყოდეთ
ღვთის გულისათვის“ ქორონიკონსა ტ.რ. = 1660 წ.

5. დიდი, ღვთის მშობლის ხატი კარებიანად სქე-
ლი ვერცხლისა, ოქროთა დაფერილი, სიმაღლე 1
ალოზი და 2 გოჯი, განი კარებიანად I ალოზი და
7 გოჯი, გარშემო არშიას აქვს 110 ქვები. ამის
ტულში დასვენია ღვთის მშობლის ხატი ერთიან ნალ-
დუზის ოქროსი. სიმაღლე 5 გოჯი. განი 4 გოჯი.
არშის გარშემო შიგა-და შიგ თულებშია ჩაწერილია:

„ყოლად წმინდაჲ. სიტყვისა ღვთისა ღვდაჲ, უბი-
წოგო სახელ-დიდო მარამ, ღვთისა ჯდაჲ მსასრებელ-
მან სიწმინდისა შენთამან, ჩვენ მოქველმან საყვარელის
ქმან ჰატრონმა ღვთისა მოჭკედანეთ სატი ესე სახელ
და მსიგაჲსად შენდა და დაფსვენეთ ტამარსა თქვენსა
მოქვს.

სახსრად დახარხად სულისა ჩვენისათვის, სარხად
მექმნა ორთავე ცხოვრებათა და მისსენ დღეს მას გან-
კითხვისასა, ხელთაგან მტერთა მძლავრებისაგან. — ვინც
ჩვენგან შეწირული გამწიროს მოქვთაგან განკითხვის-
თვის ამინ.

მოქვის აშენებას მატინე მიაწერს. ლეონ III.

შიერ. ჯერ ქართლის ერისთავს და შერშეთ აფხაზეთისას
957 წ.

ანდრია უნდა იყოს შემდეგი ერისთავი აფხაზეთში,
გიორგი შვირი 1445 — 1469 წლის წინ.

6, ლეთის მშობლის ხატი ვერცხლის ოქროთ და-
ფერილი, მშვენიერი უძველესი ხელობის, მრავალით
და შინაქართ მორაჭებილი, სიმაღლით 100 გოჯი
განი 8-გოჯი. შემკობილია: 63 სხვა და სხვა ქვებით
თვლებრთ, და 47 წერილი მარგალიტებით. შურგზე
მიწერილია: „სატისა ზმისა მგებელი და შემამკობელი
ზატონიშვილი გიორგი, მკუდლე მისი თქმარა, მე მასდ
ზაგატ“ ანლად გვანდაბლებელი კათალიკოზის ლო-
რთქივანიძე გრიგოლ“.

ამ ხატის ძველის-ძველი ხელობა გვიმტკიცებს
უნდა იყოს გიორგი მეფე აფხაზეთ და ქართველთა
1014 — 1027 წ. მისი შეილიც იყო ბაგრატ.

7, ძველი ხელობის წმინდის გიორგის ხატი ვერ-
ცხლისა ოქროთ დაფერილი. სიმაღლით 60 გოჯი განი
5 გოჯი. აქეს 32 ქვებრ და 10 წერილი მარგალი-
ტები. მიწერილია: მშვენიერი ბუტური ასლ მთავრუ-
ლი: მოწამეთა შორის მთავრად გიორგი, რომელმან
მოიგე გვირგვინი უნწუნელებსა, დასლობთა მძლავრ-
თათა, და შემუსკრითა ჭერპთათა. შემუსრე არკურძოთჟე
მოწყალებათა შენა ჩემდჟე მებძოლი მასხელისა და
უფროსდა სუფისა, მტრისა მგობსას მიძოვალკემან

მრავალ-გზის შენ მიერთა გამარჯობათა სანაცვლოდ.
აწ წვლილი დედაკაცისა შენისა ქრისტეს მოხამაკმან ჩემ
ტბელისა გრიგოლის ძისაგან“.

უნდა იყოს ტბეთის ეპისკოპოსი, გაქარჯევებული
ქრისტეს მტრებთან ანუ შინაურებთან...

8, დიდი „სამწყემსო“ ჯვარი, ვერცხლით მოქე-
დილი. სიმაღლე 2 ალაბი და 5 გოჯი. ზევით, თვით
ჯვარი 5 გოჯი, განი 4¹/₂ გოჯი. ოქროთ დაფერი-
ლი; აქვს 32 ქვები და (ერთი ამათგანია ოთხი კუ-
თხე გათლილი ზურმუხტი განი და სიგრძე ოთხთო
გოჯი). 95 წერილი მარგალიტი. ერთი ამათგანი
თხილის გულის ოდენა, — ამ ჯვარის ზურგზე მიწე-
რილია, მშვენიერი უმაღლესი ხელობის ხუცური ასო
მთაერული: „პატრიარქო: ჯვარო: ადიდე: უძლეველი:
აფსაზთა: და: ქართველთა: რანთა: კახთა: სომეხთა: მე-
ფე: დაკით: და; შემეწყადე: მე: გრიგოლ:“. დავით
მეფე აღმაშენებლისაგანა 1089—1125 წ.

9, ხატი წმინდის გიორგისა, კარებიანად ვერცხლი-
სა, ოქროთ დაფერილი ძველის ძველი, 22 სხვა
და სხვა ქვებით შემკობილი, — აქვს ვერცხლის რაზა-
ბოქლომი. — ამაში ესენა: ის უძველესის დროის
ხელობის ვერცხლის ხატი რომელსაც მეცნიერების-
არსეოლოგიისთვის ქონდა დიდი და უდიდესი მნიშე-
ნელობა... ამის შეურყვევლი საბუთად მოვიყვანთ:
ამ უძველესი დროის — ხელობის — ხატის საცავს;

(დღეს ხოპშია). — ამაში მსვენარე ხატს თუ რა მნიშვნელობაც, ქონდა და რაც ღირდა მეცნიერების წინაშე, — ამას მიხვდა ამგვარებში გამოცდილი კაცი, და, გამოუცდელებისათვის დაუტყუებია: ბ-ნ. მხატ. სტეფან ივრვიჩ საბინ გუს, ამ 7-8 წლის წინად. აქამოდღე, მისი მომკითხავი პატრონი არა ვინაა!!.

მართალია, პროფესორმა ბ-ნ კანდაკოემა-თავის მიმოხილვის დროს შენიშნა: ბევრი ხატების და ნივთების დაკარგვა მონასტრებიდან. თუმცა ხოპშიაც ყოფილა, ერთად განსვენებული ბ-ნ. დ. ზ. ბაქრაძე თურთ; მაგრამ, როგორღაც ამ ხატის დაკარგვა მიუფარავთ, თორემ უეჭველად ამასაც შეიტანდა თავის შენიშვნაში, როგორც ესენი იყო ამ 4—5 წლის წინა: გელათის, მოწამეთის ჯრუჭის, მარტვილის, და შემოქმედის მონასტრების ძველი ხატებ-ნივთების დაკარგვის შესახებ. . . განსაკუთრებით ამ დაკარგული ხატის საცავი, რომ ეჩვენებიათ იქიდან ცხადად და ნათლად დაინახედა, თუ როგორის ღირსების უნდა ყოფილიყო დაკარგული ხატი იგი, —

დღესაც, გონიერი მნახველი დარწმუნდება მისი სიძველეზე-უნდა ყოფილიყო წმინდის გიორგის წამების III—V. საუკუნის ვერცხლზე ხელობა.

ასე, ამ გვარად, ხატია, თუ სხვა-ძველის-ძველი საარხეოლოგიო ქონებისგან ხოპის მონასტერსაც დაკარგვია იმ ქონებისგან რომლებიც ამ სტრიქონების

დამწერისგან იცუებოდა (1862—1882 წ.წ როგორც
ამას, გვიმტკიცებს მონასტრის ქონების სიები...

ეს ამბავი, მე გავიგე, ქართლის ეპარქიაში ჩემი
სამსახურის დროს, რომ მაგრამ არა მჯეროდა, დღეს
კი, ჩემი თვლით ენედავ-იმ ძველის წმინდის გიორგის
ხატის საცავ-ბუდესა ცარიელს, და მის გულში მსვე-
ნარე ხატსა და სხვას დაკარგულსა...

იმაქ, არ შეიძლება შეუნიშვნელად გაუშვა ის გარე-
გონება, რომ ზოგიერთებო ჩვენი დროის მონასტრის
მოთავენი საშინელი გულგრილად ეკიდებიან სიძველეს
და მონასტრის ძველ ქონებას, მაგალითად: ერთი მო-
თავეგადგაყოფს მეორე მონასტერში, რომელმაც ახალს
უნდა ჩაებაროს: ყოველი მონასტრის ქონება უწინ-
დელი სიისამებრ ერთად ახალი შეძენილობითურთ,
ორივეს ხელის მოწერას კვეშე, — ამას ბრძანებს კა-
მონი და ამას თხოულობს სასულიერო მთავრობაც;
მაგრამ ამ ცოდვილ ქვეყანაში რაღაც მანქანის წყა-
ლობით რაც უნდა დაიკარგოს, რაც უნდა გაფუჭ-
დეს, რჩება თუ ურადლებოდ...

იქ სმად დასაძვების უდაბნოსა შინა... თითქო მათი
საწყობებო თუ სასიისე, უთმობენ ერთი შეიარეს ამ
გვარ-სიძველეს და სხვას! რამიტომაც არის ქართველებს
ხელიდგან გვეცლებო: წინაპართაგან სისხლით მორწ-
ყული ქვეყნისგან მოდიდება, როგორსაც შემდეგი
თაობა ელარ ნაოვის... მესობ... მის...

ამ ხატის კიდეებზე გვერდებში მხედრობით ასრულებით მიწერილია: „სამებაო ეროო დაუსაბამო დმეტოთა მამაო სულო ყოვლად წმინდაო, ძეო მაცხოვაროო ჟვარცმისო მუფთისაო, ჩვენ თისა შეზღუდმან, ტვირთ მძიმემან, ცვა-ფარვათა შენთა მონღობილმან, ძემან პატრონის მანუჩარისამან დადიანმა პატრონმა ჯუჟან; რომელმან განუასლე სასე თქვენს ხატი ესე. ყამთაჲ კბთარებისგან მოშლილი, გაგინსლეო და შეგამეკით: თქვენთა, მარცხა ლიტითა; ოქროს გვირგვინთა, ახლად დასატვითა, კიდებო და წინათ გუნგების მოჭედითა, ოქროთ დაბეჭვითა, განგინსლეო ყოვლად პატრონისა ჟვარცმის სასტი ესე; სულ-გურთხეულმან ძემან პატრონისა მანუჩარისამან დადიანმა პატრონმან ჯუჟან, რომელმან განუასლე ხატი ესე ჟვარცმისა, და თანა მესხედრისა მესხენისა ჭიდაძის ასულისა დედოფლისა პატრონისა ნესტან დარეჯანის სულისა სახსრად მოიჭედა და დაიხატა, ისე თა ესე ქორონიკონსა ტკლ 1640 წ. 01

ამ ხატში ასვენია ძელი კიშხორიტი, წინა პირით ოქროთ მოჭედლილი, - სიმალოვით 6 1/2 გოჯონ განსტან გოჯო. ამავე ხატში ასვენია მრავალთხება და სხვობვა ნაწილები: ცალ-ცალკე ვერცხლზე, სახელებს მიწვეწვრით; ზოგან კი ნაწილების ალაგი ცარიელია.

11. დასადგამი ტრაპეზის ჯვარი ვერცხლით ოქროთ დაფერილი, აქვს 20 სხვა და სხვა ქვებისა და 4 მთლიან მსხო მარვალბიტი, უწინ შიგა ძელი ცალ ჭყოფილია, წარწერა არა აქვს.

12, ღვთის მშობლისა ვერცხლის ხატი ოქროთ
 დაფერილი, სიმაღლე 6 გოჯი განი 5. მხედრულათ
 მიწერილობა: „მოკატეაინე ხატი ესე-ყოვლად წმინდის
 ღვთისმშობლისა. ჩვენ ვერცხულის მანუხარის. მქმან
 დადაანმა მატრონმა ლევან და დაკახეკენტ ხოშტ-გარის
 ეკვლესიაზე“. ჩვენთვის სადღეგრძელოდ, ვასამარჯვებე-
 ლად და ბატონობისა ჩვენისა წარსამატებელად ეს მგიტე
 ლევან II, რომელსაც ყავდა ნესტან-დარეჯანი, ქი-
 ლაძის ქალი 1628 წელსა.

„ხოშტ-გარი“ ეხლანდელი ხორშის სოფელია, ხო-
 შიდან 10-12 ვერსტის მანძილზე.

13 სახარება ერთიან ვერცხლის ოქროთ დაფერი-
 ლი, აღდგომის ხატი, ჯვარცმა და 4 მახარებლუ-
 ბი მშვენდერი ხელობითა ამოყვანილი. წონით ვე-
 რცხლი არის ერთი ვირვაქა და 4 მისხალი. აქეს 89
 სხვა და სხვა კარგი ქეები, ერთი ამათგანი დიდო
 ფირუზია. ამ ვერცხლის გამოხატულებაში ასვენის
 მცირე ტანის ქალაღზე წმინდა-წერილი ხელ ნაწე-
 რი სახარება, სათაური წითელ მელნით ტექსტებ
 შავი მელნითაა. მიწერილია: „ოძეს იესე ესწერ მს-
 ხეებასა მინა და შთეს, თუმცა მეცნიერ ხართ შემინ-
 დობთნო ამით დახშულსა ცთომილთათვის, ქორო-
 ნიკონსა ულგე—1735 წ.

ეს სახარება იწყება აღდგომის სახარებიდგან „პირველი-
 თგან იყო სიტყვა, და სიტყვა იგი ხორციელ იქმნა და
 დაეკვიდრა ჩვენსორის“ ამ, დღის, სახარებელად.

თითოეული დღის და წმინდანების სახარება ერთი მეორეს მოსდევს მთელი წლისთვის; ისე რომ აქეთ იქით ძებნა აღარ-სჭირდება ბევრი ბნელ ტრებს ამისთანა მზა სახარებას და მისი დაძვებდავი დიდადაც ისარგებლებს..

14, ყოელად წმინდის ღვთის მშობლის კუბოვით (პერანგი) კუბოვერცხლით მოქედილი, სირგძით 9 გოჯი განი 6 გოჯი სიმაღლე 5 გოჯი კუბოს იმ რგვლით მხედრულად მიწერილია შემდეგი:

ქ: რომელი: მამისგან: სადრმოთოთა: ძალითა:..
სადა: გამოიჩნე: და მისგან: მხოლოდ: შობი-
ლისა:.. დედა: შეუკარებულად: გასოხნა: თანკითა:
ყოველად: წმინდისა: სულისათა: შენ: უქოწინებლად:
მშობელად: ქ: დაწულებით: დაწულად: მშობულად: შეუ-
ფებესა: მსხნელისათა: უხრწნელად: დედოფალად: მა-
რიაძე: რომელი: ყოველთა ცოდვილთა: მეობი: ხარ-
და: შემწე: შენ: ჭეშმარიტად: შემსლებელად: დასი-
ნებისათა: სახინთა: სახელად: დიდად: უხრწნელად: მეობი:
მსხნელად: განმსკეპებელად: და ცესცლისათა: სატანჯკელისათა:
განმარებელად: ექმენ: დედოფალს: ხესტან-დარეჯანს:
საყდესა: ჭკლადისათა: რომლისა: საუკუნობს: სახსენე-
ბლად: და: ცოდვათა: მისტეკებლად: შევამკეთ: და:
მოვაჭედინე: კუბოთის: კუბო: ქ: კერცხლათა:
ოქროთ: დაფერკითა: თვალ: მარგალიტითა: ხელმ-
წიფემაძე: დადიანძე: პატრონძან: ლეკან: მათოკის:
საოხად: შეგიძკეთ: ყოველად: წმინდად: ქერაბინთა:
უმაღლესათა: სერაბინთა: უაღმატებულესათა: ქალწულად:

ყრუკლად: საგალობელად: ღვთისმეტყველებად: ქრის-
 ტიანეთად: შეისმინე: კედრება: ჩვენი: დაიხსენ: და:
 ანხორება: და: განუსკვნე: და: აგურთხე: სული:
 ნესტანდაკეჯანას: და: დასმკვიდრე: მარტოვერქელსა:
 ამინ: მოიგუდა: ჭკვართის: კუმბ ქსე ქონანაკონსა;
 ტკბ: „—1640 წ.

ამ კვართის შესახებ ქცხ. ძალრიან მოკლეად გადმო-
 გეცემს: „ღვთის მშობლის კვართი სწავლის ეგვიპტისაში
 მსკენარებს“ საიღამ,? ვისგან რა დროს მოტანილა,
 არ გვეუბნება? უნდა ვითქვითო მწაწერიდამ, რამდენ
 ძვირფასი სიწმინდე-საუნჯე, უნდა იყოს ამჟვე ლევა-
 ნისაგან, იმ დროს, როცა ჩვი მყოფი იერუსალიმში,
 სადაც აღაშენა ჯვარის მონასტერი და შესწირა 100
 კომლი გლეხი-ადგილ მამულებით სოფ: კოცხერი.
 (მეგრელიაში) ეს დიდ ძალრი მამულები დღესაც ცხუ-
 რძნის ბერების ხელშია, — ამ სახით უფროსი მხეცი-
 ური დედოფლისა ყრველთვის იღვწოდა თავის წილ-
 ხლომილის ერის-ქართველებსაგანს: ამიტომ უკვართი
 ესე, თავის ერის სასიქადულოდ მსვენარებს აქხორპის-
 მონასტერში, როგორც ნიშანთ თავის მყარელო
 ბისა...

ქ, საჭიროდ მიგვაჩნია მსაუროთ მომხდარი
 შემდეგი გარემოება: 1891 წ. ხორპის მონასტერი გა-
 სტეხეს და გაიტანეს ეს სიწმინდე თავის ყუბოჩიანად
 ავაზაკი არ შეეხო არც ერთი მხემთე ჩამოთვლილ

ძვირფას ხატ-ჯვარს არამედ მხოლოდ ეს სიწმინდე
გაიტანა... ეს ამბავი გაიგო ხალხმა თუ არა, ზარის
ხმასთან იგრიალა და შემოერთყა ტაძარს: კაცი და
ქალი, დიდი და პატარა, გამოუთქმელის მწუხარებით
აღესილნი გაიძახიან: „სად იყვნენ ბერები!! ნურც
ბერი, და ნურცა ერი ნულარ ვიქმნებით. ცოცხალნი,
თუ ეს სიწმინდე დაგვეკარგაო განსაკუთრებით დედა-
თა სქესისგან მხურვალე ცრემლი ბევრი დაიღვარა.
აღელდა ხალხი, გაცხარდა აღმინისტრაცია!“ არა გა-
უვლია სამი-დღე-ღამეს ეს კვართის კუბო, ხელ-
უხლებლად მონასტრის მახლობელ ალაგზე ბუჩქში
დაასვენა, სადაც ლამის წყვილად ში ზეციდამ თითქო
ცეცხლის ნაპერწყლები გადმოდისო, ეს შენიშნეს
ლამის მოგზაურთ და სოფლის მცხოვრებთ, სადაც
მივიდნენ და იპოვნეს ეს კუბო, წინ სანთელით.

ამ სასწაულებზე მოქმედებამ, ხალხს გაუოკრკეცა
უმეტესი სასოება და სიყვარული ყოველად წმინდის
ქალწულის მარიაშიაღმძი, სამადლობელი პარაკლისის
შემდეგ, ხალხმა დაადგინა განაჩენი, რათა ხოპში
მუდამ იყვნენ სამ — სამი კაცი ლამის ყარაულტებად
ხალხის ანგარიშზე, ასეც არის დღეს...

აქ, ასვენიან სხვა და სხვა წმინდანის ნაწილები: ახუთივე
თითებიო ხორც შესხმული მარცხენა მკლავი. წინ და
დიდი ქალწულ-მოწამის მარინას, რომელიც იყო
ანტიოქიის ქალაქის პისიდის, პირველის კერპთ შე-
მწირველი მღვდლის შვილი. — კეთილი დედის, სიკე-

დილის შემდეგ, ღირსად მშვენიერი მარინა, როგორც
 15 წლის შეიქმნა მიიღო ქრისტესი მსარწმუნოება,
 რომელსაც ლომბრიოს მთავარმა ჯერ სთხოვა უარი,
 ეყო ქრისტეს მსარწმუნოება, აღუთქა ათას ნაირი
 ქვეყნიური ღრღებულოდ შესრულოყო თუ მათი საკუ-
 ვრონ სალოცავში, თუ არ შევასრულებდა სიკვდილით
 დასჯას შემუქრებლად, ცხებგრამ წმ. მარინა უშიშრად
 იღვწამიტომის ჩაადგეს საჭრობილოში, სადაც ვეშაპს
 უნდა გადაეყლავა, ვეშაპმა გვალა პირო თვისი თუ
 რა წამსვე შავი ჯვარი მუცელზე გამოსახა მით გააპო-
 იმევე წამსა, ლომბრიოს თავის სტერხით რაკი ვერას
 გახდა ბრძანებ მახვილით წმინდის თავისმოკრა...

1630 წლის მიმდინარეობაში წმინდა დიდი მოწამე
 გარინე მსარწმუნოებრი მოსაგებმსასოებელთა მისთა კურ-
 ნებს. როგორც თვით სიუვალმა ქრისტემ, წამების
 დღეს მას აღუთქა: *სინაუ აღდგენილია*
„სრული ვქმნა თხოვა შენის ნებისა,

სადა გლომდენ ქალწულნი მუნსულნი განისვენებისა
 სადაც შენი ხატი ესვენოს, ძალი ივლოდეს ბნელო
 ისა მხვსცე მოსხვეთა შენთა, სიმდიდრე და ძალი
 განხვევების. (წმინდა დიდის მოწამის მარინეს წამებას
 დღესასწაულობს წმ. ეკკლესია ყოველწელს 17 ივლისს

მბ, აქვასვენია 3-ის წლის ყრმის მარჯვენა
 თათვი ხეთოვე თითებით ხორც შესხმულიგან უხრწელი
 წმინდა მოწამე კვირიკესი, — 1600 წლის წინათ წამ-
 ებული სამაგრადა როცა დეოკლიტიანე მეფე ქრისტე-

ანებს დევნიდა, ამბროს დედა კვირიკესი ბელიტ
გაიქცა მწვილობიდან სტოევიკად, აქაც ნახა რომ ქრის-
ტეანებს ეთარა აძლიერენ მოსვენებას, — აქედამ გაიქცა
ტარსუნ დეილიკიში, საცა იმ დროს ამ ქვეყანას მთ-
აფრობდა ინიმე ალიქსანდრე, კაცი ბოროტი და
მხეციას ბუნება, რაკი დედა არ დაემორჩილა მისს
გაძახებას მლიქენ კობას; ამტომ დედას გულ მკე-
რდიდგან მოგლიჯა ძუძუ მწოვარა ბალოი, ამით
ფიქრობდა ბოროტი იგი თავის სჯულზე გადაეყვანა
მაგრამ ვერ შესძლო, რადგან შვილი მისი კვირიკე
ბალოის ხმით ქრისტეს სახელს ახსენებდა წამ და უწუმ
დედას უყურებდა; იზიზღის თვალით უხატუნდა ანიშ-
ნებდა სიძულღოს მიმამთავრისას, — ამ გვარი ქცევა ყრ-
მისა დაინახა თუ არა მხეცმან მან მთავარმა ჯერ
ფეხად გაწიხლა, მერმეთ თავის წვერში შეხვია და გა-
მხეცებულმა უკბინა მერმეთ ყრმის შეუბრალებელმა
კაცმა მალლიდამ კბეს დაანარცხა და შემუსრა თავი
მისი წამსვე განუტევა სული, პატარა ყრმა კვირიკემ;
ხოლო დედა მისი იელიტას მრავალი ტანჯვის შემ-
დეგ თავი მოკვეთეს, რომელთა ხსენებას წმინდა
ეკკლესია დღესასწაულობს 15 იელისს გ) ყოველი
ქრისტეანესთვის მთარეული მხედარი, რომ წმინდა და
ლაღებულთი, ძლიერა-მოსილი და საკვირველთ მო-
მოქმედის გფორგის ბარძაყი, კერცბლით მოქედლილი
ოქროთ დაფერაილი ბერძნულ წარწერით. აქ კიდევ
არიან სხვა და სხვა წმინდათა და კეთილად მძღეთა

მოწამეთა წვრილ-წვრილი ნაწილები: აქვე, არის სხვა დასხვა ძველი ხატებიც, როგორც მაგალითად: ცოცხალი ღვთის მეტყველისა და მახარებლის ძველი ხელობის ვერცხლზე, ოქროთ დაფერილი ხატი და სხვა.

მოანასტრის შალარო, სხვა და სხვა დროთა ცელი-ლებნს გამო ძლიერ ღარიბია საეკლესიო ჭურჭლებით და ძველი შესამოსელო, ხელწაწერი ძველი წიგნებით. აქ არის მხოლოდ ახალი დროსა (1849 წლიდამ) სამი წყვილი ბარძიმი ფეშხუმი, თავიანთი კამარაკოვზით ვერცხლის ოქროთ დაფერილნი, — ერთი ამათგანი, დიდი ბარძიმ ფეშხუმია წონით 543 დრამი ორი ძველი დროის ქანდაკის ვერცხლის საცეცხლოურია ერთზე შემდეგი წარწერაა:

„მეუეთა ტომი, რაჭის ერისთვის რტონი, გათაღიგუზი ბესარიონ“

მისხალი სდ=204. ქრისტეს აქეთ 1760 წელსა, რა ორი დიდრონი ვერცხლის სურები. შეწირული კნ რუსუდან ჩიხუასგან.

ორი ტარიანი: სერაპინ ქერაბინი რომლეზედაც მიწერილია ერთი და იგივე: ქ. ბიჭვინის ღვთის მშობელს შემოგწირე ქერაბინი ესე, მე ქერუენიმ ზებუდემ, რათა მეოხ მეუო დღესა მას დიდსა განკითხვისასა ამინ“

აქ, საჭიროად მიგვაჩნია, ჩაუმატოთ ძველი წიგნებზე მინაწერი, გუჯრებიდამ, რამდენიმე სტრიქონები დროს შესათფერი და სხვა ცნობანი: მთელი წლის-

თვის: ღილი თვენი, რომელიც მღწითლო სრული
თაბახხეა-1264 გვერდზე დაწერილი. — წითელ-შაჰი
მელნით ფიგურებში; პირველი ენკენისთვის სათავე-
ში ჩაწერილია: „ღმერთო შეიწყალე რეთი“ (ამ გულ-
ნის დამწერი უნდა იყოს.) ამის ქვემოთ ხუცური ასო
მთაერულით: „ღმერთო აცოცხლე ბატონი კათალიკო-
სი“ — სათავე წითელ მელნითა, ტექსტები შავის
მელნითაა. ნოემბრის ბოლოს მიწერილია: „სრულ
იქმნა წმინდა ესე თვენი ნოემბერი ბრძანებითა აფხაზეთის
კათალიკოსის-, ჩრდილოეთის განმანათლებელისა პატ-
რონისა ეკდემოსათა, მრავალ უამიერ ჰყავ სახიერო და
მრავალ მღწეალეო ღმერთო და მშვიდობით ახმარე სი-
ბრძნესა შინა უამთასა ამინ“. ამ ნაირად მიწერილია:
იანერის თვის ბოლოსაც — ხოლო თებერვალში.
„დაესრულა თებერვალი სრულიად მისითა განგები-
თა ღმერთო მამო, ძეო და სულიო წმინდო და ყო-
ველნო წმინდანო ღვთისანო, აღიდეთ აქა და მასვე
დაუსრულებელსა საუკუნესა აფხაზეთისა პატრიარქ
ბატრონი ეკდემო და მე გლახაკსა-საწყალობგელსა,
ღმრთეს ულონოსა რუთის მისით წყალობით მიშვე-
ლე რაჰმე„. აქ ხელ ჩართუდი ე-ში მოთაქსებულია:
„ცოდვილი“

ივნისის დასასრულში გვერდზე მხედრულად მიწე-
რილია: „ქ. ეს ივნისი ამისათვის გასხვლით, რამ ივ-
ლისი იესეს დაწყებულა და ეს თქვენ დასწერეთ, თუ
ჩემი თავი განდოდეს, თუკი გამომიგზავნე“.

თელისი და აგვისტო მართლაც სხვა უფრო წერილი ხელით დაწერილია. — 2-ს იელიის ფურცელზე წითელ მეწინით-ქარაგმით: „ღმერთო შეიწყალე სვიმონ კარგარეთელი ამინ“.

გუჯრებიდამ, რომლებიც დაბეჭდილ გუჯრებში არ არი. ერთი მათგანი იწყება ვრცელი შესავალით, მერმეთ ამბობს: „კადრეთ და მოგახსენეთ, ქალწულსა უბიწოსა დედასა ნათლისასა და მშობელსა მეუფისასა. თერთმისისა ღვთის მშობელსა (დღესაც ხაჯნი თეთრისის ღვთის მშობელს უწოდებენ ჩვენ მიერ ზემოთ 4 მუს. მოხსენებული ხატს) და ძელსა ცხაკელს მუთფელსა ხოპის ტაძარსა შინა განსვენებულთა, მისამინელთა და სიძველეთა ჩვენთა; პირველთა გურთხეულთა და სანუკუნოდ განსვენებულთა პატრონთა და სასულიეროთა ძველთა ჩვენთა პაპათა და პაპის პაპათა, ყოველად სანატრულია: გიორგი. ვამეყ შერგირ და სამანდავლეკ (ლეგანს ერქვა). ამათ ოთხთა ღვთივ პატივცემულთა და ღვთივ გვირგვინოსანთა საფლავთა, და ჩვენის სასჯობით შესაკედრებელსა ხოპს განსვენებულთა სახესა და ხატსა“... „სურვილით მოქენებან ხელმწიფებან პატრონ დადიანძს ლეგან“... ასე და ამა პირსა ზედა, რომ ეამთა ვითარებისგან და წელთა გარდასეღისა... „მოშლილ იყო სოგელი... მოენახეთ და გამოკითხულ კემენით, ძველადაც ჩვენთა მამა პაპათა საფლავი ჰყოფილიყო და მათ მიერ გარიგებული სოგელი ენახეთ და ჩვენცა გულს მოდგინედ დავამტიცეთ... მას ეამსა უღმრთოდ

და უსჯულოებად მიიქცეს აფსაზნი და ავიყვანეთ იოაკიმე კაცი ღირსი ნეტარებისა, და დავსვით კათალიკოზად, რომელი აფხაზთა განრყენეს სჯული და კათალიკოსობა; ხოლო ჩვენ მარჯვენით ქრისტეს საფლავი და იერუსალიმისა, და ანტიოქიისა, პატრიარქის მიხაილის ნება დართვით გავარიგერ ჯვართა და ომფორითა“ და სხ. ამის შემდეგ მოხსენებულია: სოფლები და გლეხები, სათევზე, სანადირო, ტყე, წყალი და ველი... სივრცის გამო ვერ გამოძყავს. თავდება შემდეგით „სხვა ეპისკოპოსთ. სააღდგომ მართებთ და ამას არა ეთხოვებოდეს... შავი ზღვის აქეთ ვინც ნადირი მოკლას სეფეს ხოპს მიაართმევდეს: ძველადაც ვერეთ ეწერა, ვინც ხოპის გარშემო უპატიობა იკადროს... ანუ გლეხი დაურბიოს. ან ჯოგი წაუსხას, ან ქურდობა ქმნას, ან სახლი გასტეხოს 10 გლეხი დაეურვოს, ვინც ძმათაგანს უპატიობა ჰკადროს, ან ანოს ათასი მოტიკტარი (ძველი ვერცხლი) დაეურვოს. ჰვირიას და ცივ შუა (40 ვერსტია) ტყე და წყალი ხოპის ლეთის შშობლოს არის. „ამ სიგელის მომშლელზე სწამნელი წეკელა კრულვა ვერ მოგვეყავს..“ დაიწერა სიგელი ესე ტეგ—1660

მს სიგელი უნდა იყოს ზემო მოხსენებული ლეგან დადიანისა, რომელსაც ჰყავდა „თინათინ“ იმერეთის მეფის აღექსანდეს ქალი. (1665 სწ.)

მეორე, ხოპის გუჯარი, ვრცელად შესავლის შემდეგ მოგვითხრობს პოლიტიკურ გარემოებას „ბიძი ჩემის შვილი დადიანი. ბატონი ლეკან შიიტკადა, მასინ ალექსანდრე მეფე მოკიყვანეთ ჩვენ გაგბატონდით ოდიში, დავიჭირე დადიანმა. მეფე ალექსანდრე მოკვდა და იმერეთიც დავიჭირეთ — ქაისოსრო გურიელიც გადავაგდეთ, — ჩვენი ცოლის ძმა დამიტრბ გურიელი გაგბატონეთ გურიაში, — სელმშიფეთ ხელწიფემან მეფემ დადიან-გურიელმა ვამეუ დედოფალთ დედოფალმა ბატონმა ელენემ“. საბუთში ჩამოთვლილიაშ ეწირული გლეხებ-მამულები..

ეს ვამეყ იყო ლიპარტიან დადიანი: ლიხთ-ამერთა, მპყრობელი ქართლისა, კახეთისა, დვალეთის, სვანეთის, ყაბარდოსი, ჯიქეთის და აფხაზეთის, დიდ ოდიშის (სამეგრელო) და გურიის, რომელსაც ჭყავდი ცოლად „ელენე“ სვიმონ, თუ მამია გურიელის ქალი, (1657 — 1660 წ.)

ჩვენგან ზემო მოხსენებული ლევან დადიანი, ერთი ხოპის გუჯარში სხვათა შორის ამბობს: „სამნ ნავისთათრები, რომ მოგიდეს, რომ ჩვენი კაცისას დადგეს, და მესამე ხოპის-სატის ყმისაჲ. — ჩვენი მუბაყებმა ასე გააჩიგას.“

აქედამ ცხადია, რომ უწინ გარეშე ქვეყნებიდამ დიდძალი სავაჭრო ბაჟრ შამოდოდათ კოლხიდის ქართველებს შავი ზღვიდამ; უეჭველია თეთრი ზღვიდამაც ექმნებოდათ შემოსავალი აღმოსავლეთის ქართველებს

მით იყენენ უთვალავ თვალ-მარგალიტით მდიდარნი..

ბსლევან ამბობს: „კათალიკოსს ოდიშს ერთი-საუღარა ასეთი არ ქონდა რომ დღესასწაული გააღებოდა, ხან ერთი ეპისკოპოსს ჩაუდგებოდა, ხან მეორე ეპისკოპოსს, მწკე-განსჯით იყენენ და ამისთვის შკეწი-რეთ... როდესაც კათალიკოსი ოდიშს მიბრძანდებოდა ხატს-ჯვარს და ომფორს იქ (სოპში) დასაკენებდნენ, და საფლავსაც იქ გაიკეთებდნენ“

აქ, საფლავის ქვები უძველესი დროის არა სჩანს, არც უწინდელ დადიანების როგორც ზემო მოყვანილი გუჯარმა გადმოგვცა, და არც კათალიკოსების, მხოლოდ სასაფლაოს ქვები წარმოგვიდგენენ შიგნით ეკლესიაში ა, მარმარილოს ფიქალის თავზე გამოყვანილია ანგელოზნი რომელზედაც წარწერა ამსახით თავდება: „გოი ღმერთო! განუსვენე სულთა დადიანის სასჯათ უსუცესთა: მამა ძეთა ამათ, ოდიშის თავადთა დაჯათ და ღონ ჩიჩუასა“ . (1806 წ. 1839 წ.)

ამ ლევან ჩიჩუას ცოლად ყავდა ეკატერინე ბატონი-შვილი: მთავრის მამია გურიელის ქალი

ბ, მარმარილოს ფიქალზეა: „საფლავსა ამას განისვენებს გვამი, სამეგრელოს სასჯათ უსუცეს თავადის გიორგი სახუს ძის ჩიჩუასა და მეუღლისა მისისა ქათლის თავადის თანხან მოურავის ასულის მარიამისა“ . (1840 — 1853 წ.) და გ) წარმოადგენს: მარმარილოს მშენებელი ხელობის ძეგლს, რომელსაც ზემოლამ

დაჯყურებს ლმობიერი ფრთოვანი ანგელოზი, — ძველზე მიწერილია მხედრული ხტამბის ასოები ოქროს ვარაყით: „აქ განისკვნეს კაკაული წმინდის გიორგი ჯგერის ანტიფაქტის პოლეგონიგი თაკადი სამსონ ლეკანის ძე შერვაშიძე, დაიბადა ი-ს—10 მარტს ჩუქე—1835 წელს. და ჭრილობისა გამო განდაიცვალა ი-ს—10 ივლისს ჩუქე—1880 წელს“.

ეს განსვენებული იყო აფხაზეთის მთავრის ქელეშბეგის შვილის შვილი ლევანის — იგივე — ბეგო შერვაშიძის შვილი. კაცი: სახით, სიტყვით, საქმით მშვენიერი, ბრძოლათა შინაუზახელოვანი მეომარი, მსწრაფლ მსროლელ — მონადირე, გონიერი მახვილ მწერალი, ტკბილად მოუბარი სათნოებიანი, — ოხუნჯი მალალ ზნეობის — გადაუხრელი სიმართლის მოყვარე, კეთილის გულისგან კეთილის გამომღები, ნათესავ — ნაცნობთა საყვარელი, კაცი ღირსი ყოვლისა ქებისა იყო ზედ სიძედ შესრული ჩიხუას ტოლზე, მისგამო აქ განისვენებს ჩიხუას სასაფლაოზე — სუკუნოდ იყვენსენება მისი.

გარეთ ეკლესიის გალღერიაში აჩის საფლაოთა რუისის გენერლის რაკოფის, რომელიც თავდა პირველად შემოვიდა მეგრელიაში. ხალხური გადმოცემით ამ გენერალმა არ იცოდა თუ რომელი ალაგზე ამოსრულ იყო შავი ზღვიდამ; ამიტომ მეგრელიის მთავარმა აცნობა, პირდაპირ მომართოს იმ მხარეს, სადაც ცუცხლით განათლებულ იქმნება, და აქედამ შეგზავნონ მენავებს მათდა გამოსაყვანად; ამისთვის ყულგეში,

(ქსლა „Редуткаль“ში) ზღვის ნაპირებზედ დააწყობენ ხოლმე საქენობით იმდენი შეშას, რომ, როგორც მის ცეს ცეცხლოთუარა გაანათლა 20—40 ზერსტზე ზღვა და ხმელეთი. ამ სახით იყო თურმე შემოყვანა ჩვენში, რუსის ჯარის და მისი მოთავის გენერლის რიგოფისა; როდესაც კოლხიდის თავად აზნაურობამ (1804 წ.) რუსეთის ხელმწიფეს გამოუცხადა და შეფიცეს ერთგულება...

ხოპი როგორც საკათალიკოზო ტაძარი, უწინდელ დადიანების სასაფლაო რომ ჰყოფილა ეს ეკვ—გარეშეა; მაგრამ შეცვლილა რადგან ჩიჩუა ჰყოფილა სამეგრელოში უწარჩინებულესი ძველი გვარი, ჩინეთი-დგან მოსტყული შავი ზღვის პატრონი, და გამგებელი დადიანების ტახტის და სამფლობელოსი. — ამ იმერეთის მეფე ალექსანდრე V 1738-თუ 1740 წელსა, როგორც მოგვითხრობს: ვიგულეთ და ვიგულს მოდგანეთ, ჭგულ მოდგინება და საწადელი და თქვენს დიდთა გვართა და ყოველთა თვალთა უწარჩინებულესად წოდებულსა ჩდილოსი და შავის ზღვის პატრონსა, და დადიანის ტახტის და საპატრონოს გამგებელსა ჩიჩუას-პეპუნას, გემოყვრეთ და მოგათხოვეთ ჩვენს სულთა დგმა და თვალთა ჩენა. რჩოთგანვე ღვთის მოყვარებასა ზედან აზრდილი... და შვილთა მათ მნათობთა თანა მოსადგრედ აღრაცხული, და ჩვენს ბატონი შვილი თუთა და ღანვამზითვეთ რაიცა, როდენ ჩვენგან მართებულის საქმით გაეწყო-

ბოდა, იხილ. „ივერიაში“ 1891 წ. 224 №ში ჩი-
ხუასი III საგელი (ბანი ე. თაყაიშვილის მიერ; ხო-
ლო საგელი მთავრის კაცი დადიანისა (1760 წ.)
მხათევის შესახებ, რომელსაც თავის ქალი დარეჯან
კოლოდ მიუცია, დეისმა ჩიხუასადმი, არ იყო ინტე-
რესს მოკლებული; მაგრამ სამწუხაროდ ხელთ არა
გვაქვს.

სოპში, შიგნით ეკლესიაში იყო არხეოლოგი-
ური აკლდამა: რიყის ქვით მოწყობილი, რომელსაც
ამ 7-მ წლის უკან ცნობისგან დაუკარგავთ, ე. ი.
ჩასაფალი გაუღესიათ-შეუკრავთ და აღარ ეტყობა;
აქ თუ ოდესმე სიძველე იყო. უეჭველად, ამაში ბე-
ვრი სხვა და სხვა საარხეოლოგიო ნივთები მოი-
პოვებოდა...

აქ, სუჭიროდ მიგვაჩნია ჩაურთოთ სოპის კათა-
ლიკოზებიც რამდენიც ვიცით გუჯრებიდამ: ა, იოა-
კიმე, — 1472 წ. ბ, ვედემო 1533 წ. გ, ევთიმე (ფა-
ლაფა) 1582 წ. დ, გრიგოლ (ლორთქივანიძე) 1612
წ. ე, ზაქარია, 1657 წ. ვ, დავით (ნემსაძე), 1665 წ.
ზ, სვიმონ (ჩხეტიძე) 1675 წ. ს, ილარიონ, საქარ.
საეკ. ისტ. არა სჩანს, და სოპის ტაძარში კი გამო-
ხატულია, როგორც ზემოთ მოვიხსენეთ. — უნდა-
იყოს 1020-1043 წ. რომელიც მიეგება გიორგი მთა-
წმინდელს და აქედამ ქართლის საზღვრამდი გააცი-
ნ

ლა.. თ, მალაქია (აბაშიძე) 1528 წ. ი, ნიკოლოზ (წულუკიძე) 1742 წ, ია, მაქსიმე (აბაშიძე) 1753-1757 წ. იბ, მაქსიმე (მაჭუტაძე) 1653-1776 წ. იგ, ბესარიონ (რაჭის ერისთავი) 1760 წ. ამის შემდეგ აფხაზეთის საკათალიკოზოს განაგებდა ქუთაისის მიტროპოლიტი დოსითეოს (ერისთავი, თუ წერეთელი) 1776-1821 წ. რომელიც განაგებდა აფხაზეთის საკათალიკოზოს და რომელიც შეებრძოლა თეოფილაქტეს, —სამშობლო ეკლესიის და ერის გულისთვის, ტანჯვაში აღსრულდა კიდევ...

სწორეთ, ამის დროს ეკუთვნის ხოპში, პირველად არხიმანდრიტი გრიგოლ (მიქელაძე) რომელიც თავის გუჯარში მოგვეთხრობს ხოპზე შემდეგს: უღირსი ხოპის მონასტრის არხიმანდრიტს გრიგოლ მიქელაძეს მერწმუნა, მისი ძალა უგანათლებულესობის დენერალ ლეინტენანტის და სხვათა ორდენ კავალერთა მქონებელის, დადიანის გრიგოლის ძისა ლევანის მიერ და დედისა მისისა, დედოფლის ნინოს საქართველოს მეფის გეორგის ასულის მიერ 1806 წელში, თვინერ ბიჭვინტისა უწარჩინებულესი საკათალიკოზო ხოპის მონასტერი. მოყავს თავისი შრომა — დვაწლი, ამ დიდებული ტაძრის გამშვენებრება-გალონიერებაზედ — ჩამოთვლილია ყმა და მამული დადიანების დაჩიხუბისაგან მისის მეცადინეებით შეძენილნი...

უწინ აფხაზეთის საკათალიკოზოს შეადგენდა: ლიხთ ამ ერი, სურამის მთის გადმოღმა იმერეთი-გურია,

ქოროხის მდინარემდის, ოსეთის აქეთ, ოდიში, (მეგრელია.) პონტოსის ზღვის აქეთ; დიდი ბიჭვინტამდი. — ყველა ეს ადგილები აფხაზეთის და ხოპის კათალიკოზების უფლების ქვეშე იყო. ამ მხარეში ეპისკოპოზების კურთხევაც მათი ნებაზე იყო, როგორც ეს კიდევ ნათქვამია ვამეყ დადიანის გუჯარში.

ხოპში გრიგოლის (მიქელაძეს) შემდეგ, მეორე, არხიმანდრიტი იყო ბესარიონ (ქყონია) 1840-1857 წ. რომელსაც არა მცირე შრომა-ღვაწლი მიუძღვის ხოპის მონასტრის მამულების დაცვის შესახებ, და რომელმაც აღაშენა თეკლათის გუმბათიანი მონასტერი.

ქვე, საჭიროდ მიგვაჩნდა დროს შესაფერი შემდეგი ცნობებიც მოკლედ მაინცა, ჩაუროთთ კოლხიდის შესახებ და სხვა.

ვინც კარგა არ იცის კოლხიდის თავგადასავალი მან არ იცის: კოლხიდის ერი ქართველია და არა სხვა ტომი, სადაც: ეგვიპტელებს ფინიკელებს, ინდოელებს. ბერძნებს და სხვას, — ჩვენი ქვეყნის ბუნების სიმდიდრე ხეირს-მოგებას რომ აძლევდათ, ამიამიტომაც, ქონდათ ხშირი მიმოსვლა და, გაიტანეს ჩვენი ქვეყნის სიმდიდრე კიდევცა...

ბერძენთ გმირებმა (არგონავტებმა) ჩვენ ქვეყანაში მაღნის მძებნელთა აკი, გაიტაცეს ოქროს ცხვარი

მეღვა ქართლურთ, — საბერძნეთის მეფის ძმის წულუს აზონს, თვითონ, გაუგო გზა-ხიდი ამ ქვეყნის მეფის ქალმა მეღვამ, ოქროს მატყლორსანი ვერძის შოფინოსთვის, — იმ ღრრს, როცა „იუკრიელთა“ ხაზოვლო-ეპის მამასახლისები განაგებდა (302 წ. ქრისტეს შობამდის.) რისგამო ეწოდა ქალ-ხიდა, რომელსაც მწერლობამ მიითვისეს კანი და რნი კოლხობა შემდეგ-მა ქოლხში ეგრესი და სამეგრელო, უწოდეს. — კოლხიდის სამფლობელოს ნიშანი იყო თავის ქვეყნის ზუნების სიმდიდრე ოქროს მატყლორსანი ვერძი, — მეგრელიის უკანასკნელი მთავრის ვარდცვალებამდე (1853 წ.) იყო ხმარებაში, მთავართა და უზენაესს სასამართლოში ის ღერბი, რომელზედაც იყო ამოჭრილი ვერძი, როგორც ეს გამოხატულია კიდევცა: მთავრის განსვენებულის დავით დაღიანის ძეგლზედ. (სოფ მარტვილში)

აქ უნებლიეთ მომაგონდა, ამ გეზრ, თუ სხვა გამოხატულებების, გინა მინაწერების გადასხვაფერის შესახებ, როგორც ეს ჩუო კოლხიდის ფულზე ჩემგან: „სასტეგარიო მსსაღის გამო“ 1887 წ. „მწეჟმას“ 33 №-ში მეორეც; „გაენათის მოხსასტყერი“ 8. ვვერდბს 33 სტრიქონილამ მოგვითხრობს:

„ქაღწულებრივითა სისხლითა შენთა,
საიუფლოდ ძისაღვთისა ჩამსახველო,
„და მშობელო გამოსახსნელოდ კაცთა!
შენ განმაშეკენებელო, განმაშეკენე და მაღიდებელო მაღიდე მე,

„თამარი სახელმწიფოს თესლისაგან დაკითხისა, ამისთვის აწ შევისურვე შეძობა სატისა შენისა დადისა ძითურთ დაგვიფარე დედსა ძითურთ“

ესე უახლესი „მწეობის“ რედაქციაში დაბეჭდილი. ესეა ეს ჩვენს ნაპოვნის:

„ქალწულებრივთა“ სისხლთა შენთაგან სძნობ, თქვად საიდუმლოდ ზენისა, განგებინად, ძისა ღვთისა ძედ, მეშე იქმენ ანთ ანთა მცხკენად, მე თამარ მქენი: ტომთაგან თავი თვბრთათ, მამევე შემამევე, მადიდე აღმამადლე, აწ შენს ხელ გუჯე, შეძობად სატისა თქვენსა, დადისა ძითურთ, და შენს ძითურთ მოფარევედ“

ეს იამბიკოს შვევდარით ერთმანეთს, რომელიც უფრო ეკუთნოდეს რუსთაველის კალამს, ანუ უკეთ, ნამდვილი სწორე იყოს იმას დავადგეთ... ამ წარწერაში მოგვაწყვეტინა კოლხიდის ამბავი, მაგრამ ისევ მოვიგონოთ.

თუ, რამდენჯერ ტანჯვა-წამება უნდა გტვირთინა კოლხიდის ქართველებს,—ამაზე ავიღოთ მაგალითად: ამ 19, საუკუნის მეორე ნახევარი,—როდესაც თავის მოძმები აღმოსავლეთ საქართველოში შევიდრნი-ოჯახში მანც, უშიშრად ცხოვრებდნენ, მაშინ, დასავლეთ საქართველოში მცხოვრებნი აქა-იქ ტყე და მთებში ახიზნებდნენ კოლ-შვილებს, ხოლო ოჯახის პატრონთ ტყუია-ხმალზე ქონდათ გულ-მკერდი მიშვერილი შვირ ზღვიდამ ამოხრული თათრის

ჯარის დასამარცხებლად, — ამის საბუთად მოვიყვანთ
ოფიციალურ შემდგვი წერილს:

„თავადის დეისმა ჩიჩუას შეილის შეილებო! ნამუ-
სის, პირის და სიმხნის აღოჩენის დრომ მოაწია, სა-
ყვარელნო ძმანო თავადნო ჩიჩუანო! უსჯულო აღს-
დგა ჰირის პირ ქრისტეს სარწმუნოებისა და ჩვენის
ხელმწიფისა; მე დავინიშნე წინა მძლომელად ბრძო-
ლასა შინა. — ნ-ს ამა თვისას თქვენ, თქვენის აზნა-
ურებით (სამეგრელოში საჩიჩუვო აზნაურებს წარ-
მოადგენენ: ლოლუა გვათუა, ნორაკიძე, ნაკაშიძე,
გვალია, მატახერია, გეგენავა, გუგუნავა და სხვა.)
უმსახრით და გლეხებით უკლისად სამამაცოდ აღჭურ-
ვილთა თვისის საგზლით გაწვევთ მოსვლად ჩემდა
ზუგდიდად. — მე წინა გაგიძღვებით და დაგაბარებთ
ადგილსა ზუგდიდისასა, არა შორად იმედი მაქვს ვი-
თარცა წინა პართა თქვენთა უქმნიესთ მებრთა შემ-
თხვევათა შინა, ესრეთ გაიელვარებთ თავსა თქვენსა
წინაშე ღმრთისა, ხელმწიფისა და სახლისა ჩვენისა
სამთავროსა და აღასრულებთ ამა ჩემსა მოწვევასა,
და ვალსა თქვენსა, დაუყოვნებელად აღნიშენილი
დროისათვის, და მით განამტკიცებთ სასოებასა ჩემ-
სა თქვენდაში.“ 1-ი აპრილსა 1854 წ. №39 ზუგდიდს.“

„ღუქვალ-მამოჩი გრიგოლ დადიანი“

ამ დროს, მდინ. ენგურის პირად „რუსის“ ომში
პატარა ჯარი არ დაიხორცნენ ქართველის და რუსის,

მაგრამ უმეტესი: 60 ათასის თათრის ჯარი ომერ ფაშას თაოსნობით ამოვიდა შავი ზღვიდამ, რუხით ზუგდიდის პირდა პირ დაბანაკდა ხოპის მონასტერში, და მისგარშემო, 10-15 ვერსტზე სოფლებში ჩააყენა: „აქმან ფაშა“ ისქანდერ ფაშა“ მყუშურ და სხვა ფაშები მათი ჯარით. რომლებიც აოხრებდნენ ხალხის ნეოფლარს: სახლ-კარს, ნამუშავერს, ოფინოს ზოგისვამს, ზოგი მიწაზე ღვრის, და ზოგი ქვევრებს ამტვრევს საქონელს ხოცვენ-ჟღლეტენ, ვინც ვერ მოითმინა მათი ნაოფლარის გაოხრება, ბევრი გამოასალმეს ამ სოფელს და თავის ცოლ-შვილებს კიდეცა, — დასწვეს. ჯამდენიმე სოფლები, გამოსწვეს სახლებში ქრისტიანები მოსჭრეს თავი მღვდელს მიქელ ნორაკიდეს ზარის რეკის და ლოცვისათვის; ასე ბარბაროსულად ექცეოდნენ თათრები კოლხიდის ქართველებს; მაგრამ ვინ იყო პატრონი, როცა რუსის ჯარმა დასტოვა კოლხიდის ქართველები და გავიდა იმერეთის საზღვარზე მდ. „ცხენის წყლის“ გაღმა, 1854 წ.

სწორეთ, ამ დროს ადგილობრივ მებატონე ჩიჩუამ, ვერ დაუთმო სოფლების გაოხრება, — გასცა პასუხი თათრებს... რისთვისაც „ისქანდერ ფაშას“, ბრძანებით დაჭრილი ჩიჩუას, წარადგენენ „ომერ ფაშასთან“ გაჯავრებული „ომერ ფაშა“ უბრძანებს: „შენ ხარ დავით ჩიჩუა!“ მიუგებს, მე განლავარ, „როგორ გაბედე წინააღმდეგობა ჩემი ფაშისა და მისი ჯარისა!“ მოახსენებს: „უსამართლოდ აოხრებენ თქ-

ვენო ფაშა და მისი ჯარჯ ხალხს, — არც თქვენ ინებებდით ასე დაობრებას, — ადგან ჯერ თქვენ ხელში ვართ; ამიტომაც დამქრე (უზენეს კრილობას). ფაშა ბრძანებ ჩიხუას დატყვევებას, — მიყავო და დაქვამენ „ბაძის კარბეში“.

დაქრილი ჩიხუა არ იყარებს თათრის არც ექიმს და არც მათი წამალს, ამ ამბავს გააგებინებენ უფრო გაფლენის მექონი გიორგი ხახუსზე ჩიხუას, — მაშინვე მიდის „ამქრ ფაშასთან“ გააშეგებინებს კიდევ ცათაფის სახლაკაცს, რომელსაც აქიმობს ჯარა ექიმი, და სთხოვს აღუკრძალოს ფაშებს სოფლების აობრება და დაწოკება. —

„ამქრ ფაშად“ როგორც ჩინებული დარბაისელი გა ჩიხუას თხოვნას შეიწყნარებს, მით ჩიხუა იხსნის წაძღვნიმე სოფლებს თათრის ჯარის მტარვალობისაგან.

ქართველებს და რუსის ჯარმა დაამარცხა თათრები, გაიმარჯვა ჩვენ ჯარმა თუ არა „ამქრ ფაშად“ თავისი ჯარო ღამით გააპარა, მოექცა შავი ზღვას და გასწია აქედამ სტამბოლისკენ. — გახიზნულ ხალხმა ისევ დაიწყეს ხელ ახალი ცხოვრება, — ხოპის ხატჯვარნო და ბერნიც ისევ დალაგდნენ ხოპში, ერთი მათგანი ბერი პეტრე (ჰორდანი)გ. ჩიხუას განკარგულებით არ მოცილებია მონასტერს და თათრებთან ხოპში ტრიალებდა, რომ მონასტრის შენობა არ დაეწვათ. ამ სტრაქონების დამწერი გახლავართ მოწამე მე-

არც უკანასკნელი ევროპის ომიანობისაც (1877-1878 წ.) თათრის ჯარი შერის-ნაპირას მოადგნენ თუ არა, მშინვე თითონ ჩვენ, მთავრობის თანხმობით, აქაური ხატები და სხვა ნივთები მოეპოვეთ ყუთებში დასახიზნავად, ხომალს მთა-კლდის მღვდამოში, ჩეულებსა მებრ, მაგრამ ინება ღმერთმა, რუსის და ქართველის ჯარის გამარჯვება, აიღეს ცინისძირა, არტაგანი, ყარსი და სხვა. ამ გვარად ვარც ერთი საქართველოს მიწა არ არის, რომ რამდენიმე ჯერ მაინც არ იყოს ქართველების სისხლით მარწყული...

თუ კი, ამ 19 საუკუნის მეორის ნახევრიდან, ამინ სთანა მდგომარეობაში იყვნენ კოლხი ქართველი! წარმოიდგინეთ: როგორი მდგომარეობა, უსამართლოება და წამების გვირგვინი უნდა ეტყვირთა აქაურს ქართველებს 2,000 წლის განმავლობაში ოსმალეთის-თათრებისგან??!

მაგრამ ყოველთვის უშიშრად უდგას ზღვასა კოლხი და ძველი; ამიტომაც მტკიცედ და შეურყევლოდ შეუნახეთ: სამშობლო ქვეყანა და დედა ენა-ქართული, რომელსა ცხადაც და ნათლად გვიმტკიცებს ისტორიული ფაქტები, ტაძარ ეკლესიებზე და საფლავის ქვების წარწერებზე პირველი საუკუნის (40წ.) ქრისტეს სარწმუნოების ანდრია მოციქულიდამ დაწყებული აქამომდე საეკლესიო და საერო მწერლობა ასე ამ სახით, თავის ინტენსიურ ცხოვრებასათვის,

არ დასუსტდებო, არ დაბერდებო, არამედ ყოველთვის გამოსულა და გამოვა საისტორიო სარბიელზედ..

თუმცა კოლხიდის დაბალ ხალხში, ლაზურში ენა ესრეთ წოდებული „მეგრული“ მიუთვისებიათ ტრაპიზონის და ლაზების ხშირად მიმოსვლისგამო, ვაჭრობის და აღებ-მიცემისთვის ჩვენს ქვეყანაში. მაგალითად: ეინ არ იცის ენის კილო-თვისება? რომლის ენასთანაც ის დაახლოვებულია და ხშირადაც ესმის, მას ითვისებს, როგორც ქართველი რუსისას, რუსი ფრანცუზისას და სხვა. ასე, რომ იყოს კაც დაგემაართოთ. მაგრამ ძირეული დედა ენა ქართულისთვის მიუთვისებიათ, ანუ უკეთ, რომ ვსთქვითაქ-იქ, ზოგიერთი. სიტყვები შეუცვლიათ, ანუ გადავიწყებიათ ერთ-ერთ ვითარებისგამო, მაგალითად: ქართულად კაც მგ. „კონი“. კარი გააღე, მეგ. კარი გააჯი წიგნი წაიკითხე, მეგ. წიგნი წეეკითხი, ქალაქდზე დაწერე, მეგ. ქალარდი დოჭარი. ვანოს დაუძახე, მეგ. ვანოს დუუძახი. დააკვირდით ასოებს თუ როგორი თვისებისაა ერთი მეორესთან, ასე, რომ ქართული გაფუჭებულია: ხოლო 10-20 სიტყვაში კი ზოგიერთები ნა მდელი წმინდა შეუცვლელი ქართული დედაენითაა ლაპარაკი: წერა კითხვა ამ წამხდარ ენაზე-ლაზურზე არც ნახულა და არც გაგონილა არაოდეს.

ასეა თუ ისე, კოლხიდის დაბალ ხალხში, ცოტა რამ ენას ცვლილება, თუ მიეცა, მით არც ეკვლესი-

ას და არც ერობას არა დაუშავებია რა... დიდი ხან-
ნი არ არის მას აქეთ რაც ერთმა ხმის ამყოლმამდ-
ვდელმა წირვის შემდეგ იკადრა ვითომდა მეგრულად
სიტყვის წარმოთქმა... წამსვე იგჭიალა მსმენელთა,
გამოვიდნენ უკმაყოფილონი ეკლესიიდან ამ სიტყვით:
„რაც ჩვენი ეკლესიას აქამომდე არ სმენია, იმ სიტყვით
ჩვენი ეკლესია და მისი ერი ვერ მოისმენს თქვენ
ლოცვა-წირვასა...“

იქ ვისაც ცოტათ მანცა ესმის მეგრული ყველა და-
გვეთანხმება: მეგრულ ენაზე წერა-კითხვა ლოცვების
მოსმენა ყოველად ყოველითურთ მოუხერხებელია მით
უშეტეს, რომ მსმენელის ყურში არა თუ ლოცვა ღე-
თის ვედრებას აღძრავს არამედ გააჩენს ეკლესიაში შე-
ურაცხ ყოფას, განსაკუთრებით დედათ სქესში; მეო-
რეს მხრით ჩვენი წინა პართავან აქამომდე დაცული
დედა ენა ქართულის შეცვლა მეგრულად იქმნება
დიდი უპატივცემულობა, ანუ უკეთ რომ ესთქვათ;
წასრულთა ჩვენთა უვიცად შერაცხვა გინა გათელვა.
ფისჰც ჩვენი დედა ენა ქართული არ უყვარს
(მეგრელი გახლავართ) იმას მისი ერიც, როგორც
ეს ერთმა გამოჩენილმა მეცნიერმა თქვა. — კოლხიდის
ქართველებში მახინჯის ენით წერა კითხვის და ლო-
ცვების შემოღება როგორც ზოგიერთები ფიქრო? სწ
პირადი სარგებლობისთვის და არა ხალხის განათლე-
ბის და კეთილ დღეობისათვის... ღმერთმა გვაშოროს
თორემ ძალა უნებურად გამოიწვევს მწვალელობას,

როგორც გამოიწვია რუსეთში საუკუნოებით არსე
ბული წიგნების გადაკეთებამ თუმცა კეთილი აზრია
და სხვა...

კოლხიდა (სამეგრელო) შეიცავს თავის შორის მდ.
„ენგურის“ (რისგამოდკ „ეგრისი ცქვიან“) და „ცხენისწყალ“
„შუა: 5-10, 25-მ დესიკტინა მიწას. — 2820, 944 ეს
ორივე სქესის მსხვერვებთა რომელთაგან მტკიცე და
შეურყეველი სარწმუნოებით მომდინარებუ ხოპის მო-
ნასტრის დღეობაც 15 აგვისტოს დეთის მშობლის
მიძინება.

„ყოველ წელ იციან მარა დღეობა,
ქრი ურიცხვად შეკრებების, თუ იქნა კარგი დარობა.
გარის შემკურტყმის მღოცქელნი და ისმის მათგან ხარობა
ეგვედა ტომს მოსწახს უსრეთი ჩვენი მარიაობა“

აქველესიაში დეთის ვედრების შემდეგ ეზოს გა-
რეთ გამართულია იარმუკა -100-200 დახურვილ
კარვებში კოლხიდის მშვენიერთ მძწა მშობელი: ჰყი-
დიან და სყიდულობენ კოლხიდის მშვენიერივე ხე-
ლობას ვითარ იგი: აბრეშუმის შალის და სხა ნაქსა-
ვებს თიხის ხას და სხვა ქურჭლებს.

ეს ტაძრის დღეობა უხსოვარის დროიდან არსებო-
ბს საკუთრად ამ მონასტრისა და შმათა სასარგებლოდ
როგორც ზემოთ გუჯრებიდრძ სჩანს ამ მონასტე-
რს როგორც წინეთ საკათედრიკოზოს სარჩოდ ქონ-
და დიდძალი მამული და სახელდობრ მეგრელიაში
რუსის მმართველობის შემოსვლის დროს ე. ი. როცა

დაწესდა სოვეტი და მენგარ ულის საეკლესიო მამულ
ებზედ საკუთარი ჰერუნველი, (1860 წ) მაშინ ამ მონა
სტრას ყმებზე (600 კომლამდი იქნება) წელიწადში
ფულად შეაწირეს 2545 მანეთი და 72 კაპიკი; ხო-
ლო ამ მონასტრის ქაძა და ძმათ პროგორც სხვა მეზობელ
ეპარხიებში ისე ამათაც დაენიშნათ შტატით ჯამაგირ-
ები სულერთიანად ათას ოცე მანეთი (1020 მანეთი)
რომელშიდაც შედიხ ეკლესიის საქიროებისთვის 80
მანეთიც, -საკვირველია ზოგიერთი ეპარხიელების საქ-
მე! ხოპის მონასტრის მამული ტყე და ველე რამდენი
მე ათასობით ეღირება ამას დაუმატოთ ყოველ
წლიური გლეხებისგან შეესატანი 2545 და 72 კაპ. ამ
გეარ დიდი მამულებისგან, შტატით ერთი მონასტერი
მოთავეს 4 მღვდელ მონაზონს, 1, იერო დიაკონს, 2
მორჩილს და თვითონ მონასტრის საქიროებას არგუ
ნეს მხოლოდ ას ორი თუმანი (1020 მ).!!!
მართალია მონასტერს დაურჩა სანადგელო საკმაო მი-
წები ვითარ იგი; სახნავ სათესი საძოვარი წისკვილები
და ტყე საფეხებს გარდა 674 ქცევა და 404 კვად-
საფენი მაგრამ ფულის დანიშენა კი ამდენი კაცისთვის
ერთობ მცირეა თუ მივიღებთ მხედველობაში შემ გარე-
მოებას რომ საზოგადო საძმო ტრაპეზი პრსად რ
არსებობს გარდა ქართლის და კახეთის ეპარხიისა და
მეგრელიაში მხოლოდ დედამ მონასტერში
ყველაწი ვეძებთ ჩვენი დროის სენს „შენ ჩემიანო-
ბას“ და სხვა ძველი მონასტრული წესი გაქ- ეს სანა

დღეო მიწები ხოპის მონასტერს სახელმწიფო რჩევის გარდაწყვეტილებით 22 მაისიდან 1880 წელს დაურჩა და ჩაბარდა კიდ ეცა; მაგრამ ცოდვად რომარ ჩამოვჩე რთვას ჯეშმარიტს ვიტყოდე (ეფესელ, 4-25) ამ სანადღელო მამულებიდან 200 ქცევა მიწა დაუკარგავთ და მასთან ოთხი თელიანი წისქვილიც ამ 849 წლის წინედ!

თუ მონასტერო ბერებისთვის არ იყო საჭირო? მონასტერში გლეხების შეიღების თვის სკოლის გასამართავად რომ მოეხმარათ უფრო მაღლი იყო ვინე დაკარგვა უხმოდ უმადურად ასე მწარე მართალი გვიჩვენია ტკბილს სიცრუეს.

როგორც ამ წიგნაკის სათავე გვიჩვენებს ჩვენ ხოპის მონასტერის აღშენების თარიღი თუ მივსწვრეთ 1089-1025 წ. არა უმიზეზოდ რადგან ეს ტროკუთნის დავით აღმაშენებელს რომელსაც მშვიდობიანობის დროს ჩვეულებად ქონდა: გადმოვიდოდა აღმოსავლეთიდან დასავლეთ საქართველოში სამყოფად ქონდა უფრო ზამთრობით: „გეგუთი“ (იმერეთში) „საზჰი“ (მეგრეთში) და „ბაჭინტა“ (აფხაზეთში) ესლო ნდელი ახალ ათონის რუსის ბერებს უჭირავთ ეს ბიჭვინტაც რადგან იმათ, უნარი და შეძლებაც აქვთ. ხოპის არე მარეში არსად სჩანს ნაეკლესიევი ფინა ნანგრევი რომელიც უეჭველად ექნებოდა თაუის სამყოფი ალაგზე ღეთის და ტაძრების მოჭვარე ქარხვედ მხევეს როგორიც იყო წმ. და ღეთის მოყვარე მეფე დავითი:

... რღმწართა ზესკარნი, ...
... სკანთა აფხაზთა ღრფლიფი, ...
... კასთა მნათქაი. ...
ერთ დროს მეფე დავით გადგოდა გეგუთს იქილამ ხო-
პს და აქედამ ბიჭვინტას. შეიტყვეს თათრებმა შორს
ყოფა მეფისა თუ არა ჩამოვიდნენ მტკვარს და იორს
ზედა მაშინ „იქუემ გამოსთხარა მთა ღახი რამდის
თრუღას სიძიდლე იყოს სამი მხარა,“ (გადავიდა კორტო-
ხი) დაესხა თურქთა, მოსწყვიდნა აღარა დაშთნენ
მიშთხრობელნი ერთი ცა და აღივსნეს ლაშქარნი ნატყვე
ნაერთა. (იხ. ჭავ. ლ. ზ. ბაქრაძისა, გვ. 180) მეორეც
ჩვენ დრომდი მოწეენილი ეხლანდელი მონასტრის
ქვის ზღუდის გარეთაა უძველესი გარმონაელები ცი-
ნე ყოფილა თუ გალავანი გრძლად ნაგები 260 ლა-
ჯი მეორე კედელიც 80 ნაბიჯი მესამე გარემოებაც
როგორც თვით ხოპის ქართული სტილი წარმოგვი-
დგენს უნდა იყოს 10-11 საუკუნეში აღშენებული...
ხოლო ქამთა ვითარებისგან მოშლილი შემდეგ განა
ხლებული და დახატული კოლხიდის ერისთავთ
ერისთავის და მანდატურთ უხუცესის გიორგი I
დადიანის მიერ.

როგორც მხატრობის ქვეშ მეორე უძველესი მხა-
ტრობის კილო გვიმტკიცებს: ორჯერ მაინც სხვა და
სხვა დროის მხატრობით არის ეს დიდებული ტაძარი
დახატული. ასეა თუ ისე,
კურთხეულარს ყოლად წმინდა ქალწული მარიამ რომე

ლსაც წილად ხედა „ივერია“ კოლხიდაში ჯვარის
 სახედ აღშენებული ხოპია ნიში მისი რომ მრავალ
 საუკუნოების განმავლობაში ჯვარით მოსილი ქართ
 ეგლით ერთ იტანჯებოდა ძისა თვისისა ღმერთ კაცის
 იესო ქრისტეს სახელზედ 1840 წელიწადების განმავ-
 ლობაში რამდენჯერ დაუოხრებიათ ეს მხარე ქრის-
 ტეს მტრებს? რამდენჯერ დაუპყრიათ თათრებს და მო-
 უტაცნიათ აქაური ხატები საუნჯეები და სხვა როგ-
 რაც ეს გვიჩვენა ზემოთ მოყვანილ ხატის წარწერამ
 და გუჯრებმან: მაგრამ ქალწული ყოველად წმინდა
 მარიამ ყოველთვის უხილავის თვალთ ხფარაედა თავის
 მორწმუნე წილ ხდომილი ერს რომლის ძალით და
 ძივხებით აქომამდე მტკიცედ და შეურყველად შენა
 ხულაში ჩვენს სარწმუნოება ჩვენსი ერი და მისი მწერ-
 ლობა ჩვენს ხაპის მონასტერი და მისი ისტორიული
 წყაროსა: მთელი მთელი

... ითულებსენ ეს ინტელექტუალური
 მხარე გვინდნენ ითუიყოთ მღვდელ-მონაზონი კალისტო ჩაღე

იქცადათოც დაუბოლო, ითუბოლო
 I იგობოც მისეცდოთ თუბოლო

— მისი იტყუებულ ქოთონ ხედა მისი

შმთავრების შემთხვევა

დაბეჭდილია:		უნდა იყოს:		
გვერდი	სტრიქონი			
17	ზევიდან	10	ჯვარი	ჯვარს
18	„	11	ერ შალრე	ერა შალრე
8	ქვევ-	5.	კაბერის	კახაბერის
21	„	4	უბრწუნელებისა	უბრწუნელებისა
„	„	2	შენა	შინა
26	ზევ-	2	ეროო	ერთო
27	ქვევ-	6	მსხემბასა	მასხემობასა
31	ზევ-	10	შავი ჯვარი	შავი მუცელზე გამოსახა ჯვარი
32	„	1	იელიტ.	იელიტა
35	„	13	სიძველეთა	საძველეთა
36	„	6	ბავარიგერ	გავარიგეთ
37	„	4	მოვიყვანეთ	მოვიყენეთ
44	ქვ-	11	სოფ.	სობ
45	ზევ.	9	თავი თებრთად	დავითებრთად
46	„	12	უმსახრით	მსახურით

547.922(093)

5 194

ფანი მანი შაშანი